

Український КОМБАТАНТ

ОРГАН СОЮЗУ УКРАЇНСЬКИХ ВЕТЕРАНІВ

1958 р.

На Чужині

Ч. 7

З М І С Т

Наказ Міністра Військових Справ Української Народньої Республіки	3
<i>В. Филонович</i> : Судовий процес Шварцбарта	11
Генерал Томас С. Повер	22
<i>Ярослав Курдидик</i> : Ракети і атомові бомбовики	26
Похорон сл. п. пполк. інж. Івана Пекарчука	28
<i>Ф. Кордуба</i> : Людський потенціал східнього бльоку в аспекті модерної війни	30
З часів Визвольних Змагань	35
<i>В. Т.</i> : Нищівна зброя	39
<i>Андрій Долуд</i> : Зимовий Похід 1919—20 рр.	42
<i>Полк. С. Бунчук</i> : З недавнього минулого	49
<i>Дмитро Крих</i> : Так було	55
<i>Ю. К.—Тамарський</i> : В маєтку під Варшавою	61
Пекуча справа	63

УКРАЇНСЬКИЙ КОМБАТАНТ

ОРГАН

СОЮЗУ УКРАЇНСЬКИХ ВЕТЕРАНІВ

Ч. 7

1958

НА ЧУЖИНІ

Видає:
СОЮЗ УКРАЇНСЬКИХ ВЕТЕРАНІВ

Редагує:
КОЛЕГІЯ

Druck: Dr. Peter Belej, München 13. Schleissheimer Str. 71

Н а к а з

Міністра Військових Справ

Української Народньої Республіки

ч. 5

25 червня 1958 року
м. постою.

§ 1.

Оголошую до відома українського вояцтва на чужині перебуваючого, що в пам'ять сорокових роковин (1917—1957) відродження Українських Збройних Сил, законом, схваленим Президією Української Національної Ради, дня 8 березня 1958 року, встановлено пам'ятковий знак на орденській стрічці під назвою:

«В О Е Н Н И Й Х Р Е С Т»

§ 2.

В параграфах Статута Военного Хреста, який (Статут) є невід'ємною частиною схваленого закона, зазначено:

§ 3. Право одержання й ношення Военного Хреста мають ті учасники збройних визвольних змагань, що залишилися до кінця вірні українській державній ідеї і не заплямували вояцької чести ніякими негідними вчинками. Це право стверджується відповідною грамотою.

§ 4. Для пам'яті майбутніх поколінь про боротьбу українських збройних сил за українську державу Военний Хрест призначається як спадщина регалія для родів відзначених ним вояків усіх станів (рядового, підстаршинського й старшинського) і передається їхнім нащадкам обох статей.

§ 6. Военний Хрест надає Президент Української Народньої Республіки на підставі писемного внеску Міністра Військових Справ, опертого на ухваленні Головної Ради Военного Хреста.

§ 7. Надання Военного Хреста оголошується в Наказі Війську Української Народньої Республіки.

§ 8. Знаки Военного Хреста та грамоти на них заготовляє й підписує Міністерство Військових Справ і безпосередньо доручає відзначеному воякові.

§ 9. Видатки, зв'язані з заготовленням знаків Воєнного Хреста й грамоти поносять відзначені вояки, які належні квоти пересилають до Міністерства Фінансів на conto Міністерства Військових Справ.

§ 3.

За учасників українських збройних визвольних змагань уважається:

а) українських вояків, що брали активну участь у визвольній боротьбі проти ворогів української державности в складі Армії Української Народної Республіки (Дієвої Наддніпрянської й Галицької), в часі від 9 травня 1917 року до 21 листопада 1921 року;

б) українських вояків, що на теренах України брали активну участь у збройній боротьбі проти московської окупаційної влади в часі від 21 листопада 1921 року до 22 червня 1941 року, в складі українських повстанчих відділів різних найменувань, що діяли самостійно з власної ініціативи чи на підставі директив Державного Центра Української Народної Республіки;

в) українських вояків, що на теренах Карпатської України брали активну участь у збройній боротьбі за її державну незалежність в часі від 4 листопада 1938 року (проголошення державної незалежності Карпатської України) до 1 вересня 1939 року (початок німецько-польської війни) в складі легальних відділів Карпатської України і повстанчих відділів різних найменувань, що діяли самостійно з власної ініціативи чи на підставі директив української державної влади Карпатської України;

г) українських вояків, що на теренах України брали активну участь у збройній боротьбі проти московсько-комуністичної та гітлерівсько-нацистівської окупаційних влад протягом часу від 22 червня 1941 року до 9 травня 1945 року в складі українських повстанчих відділів різних найменувань, що діяли самостійно з власної ініціативи чи за директивами Державного Центра Української Народної Республіки або відокремлено в тісному контакті з українською Повстанчою Армією чи як її організаційні частини;

г) українських вояків, що на теренах України чи інших чужих державних теренах брали активну участь у збройній боротьбі проти московсько-комуністичної збройної сили в часі від 15 лютого 1944 року до 9 травня 1945 року в складі регулярних формацій Української Національної Армії

(1-ша Українська Дивізія і Протипанцерна Бригада) в оперативному зв'язку з чужими військами чи самодільно;

д) українських вояків, що брали активну участь у збройній боротьбі на теренах України проти московсько-комуністичної влади після 9 травня 1945 року в складі українських повстанчих відділів різних найменувань, які діяли самостійно з власної ініціативи чи за директивами Державного Центра Української Народньої Республіки або в тісному контакті з Українською Повстанчою Армією й виконували накази її командування.

§ 4.

Для виконання Закону про надання Военного Хреста визначаю такий порядок:

а) Кожний вояк, управнений до одержання Военного Хреста, складає до своєї комбатантської організації чітко виповнений формуляр «Внесення», по формі, що додається до цього (додаток ч. 1).

б) Управа комбатантської організації всі виповнені формуляри «Внесення» передає Краєвій Раді Военного Хреста, яку покликуює при своїй організації в складі двох старшин і одного підстаршини чи рядового. Склад Краєвої Ради подається до Канцелярії Міністерства Військових Справ на затвердження.

в) Краєва Рада Военного Хреста розглядає внесення, перевіряє докладність виповненого формуляра проходження служби й бойових чинів, на підставі чого творить свою опінію, яку вписує до формуляра кожного вояка й пересилає всі формуляри до Канцелярії Міністерства Військових Справ.

г) Канцелярія МВС одержані від Краєвих Рад формуляри передає до Головної Ради Военного Хреста на остаточний розгляд і ухвалення.

г) Головна Рада Военного Хреста, затверджена Президентом Української Народньої Республіки, розглядає, перевіряє всі формуляри внесення, вписує до них свої ухвали й пересилає їх Міністрові Військових Справ для остаточного оформлення надання Военного Хреста.

д) Головна Рада і Краєві Ради Военного Хреста при виконанню своїх функцій керуються Інструкціями доданими до цього (додатки ч. 2 і ч. 3).

§ 5.

Пристаючи до виконання Закону про Военний Хрест пригадую усім учасникам Збройного Чину, що Мета за яку хоробро й мужньо Ви змагалися на побойовищах слави, ще не осягнена. Бій триває далі! . . . .

Най же пропам'ятний Военний Хрест буде для всіх Вас не лишень символом довершених Вами героїчних чинів, жертвенної самопосвяти за світлу ідею Державности України але й пригадкою Ваших Обов'язків супроти поневоленої Батьківщини.

Будьте вірні до кінця світлим заповітам Лицарів, що впа-ли на полі бою, але не зрадили України!

Міністер Військових Справ

Андрій Вовк,
генерал-хорунжий

З оригіналом згідно:

Начальник Канцелярії
Міністерства Військових Справ

М. Стечишин,
полковник

Додаток ч. 1.
до Наказу МВС ч. 5, § 4, т. «а»

В Н Е С Е Н Н Я

до Міністерства Військових Справ Української Народньої Республіки вояка українських збройних визвольних змагань на одержання Военного Хреста в пам'ять сорокових роковин (1917—1957) відродження Українських Збройних Сил

I. ЗАГАЛЬНІ ПЕРСОНАЛЬНІ ДАНІ.

1. Прізвище, ім'я й по батькові:
2. Дата (день, місяць, рік) і місце народження?
3. Віровизнання:
4. Вояцький стан (подати старшинський ранг або підстаршинське звання чи рядовий ступінь)?
5. Рід зброї чи служби?

6. До якої комбатантської організації належить (подати повну назву) і чи має комбатантську відзнаку (подати її номер)?

7. Чи був судово караний і якщо так, то коли (день, місяць, рік), де (назвати місцевість), яким судом (точна назва), за що і яким виміром карі?

8. Родинний стан (одружений, неодружений, вдовець, розведений; якщо має дружину й дітей, то подати роки їх народження)?

9. Місце теперішнього замешкання (вписати виразно латинкою ім'я, прізвище й поштову адресу, на яку має бути вислано Военний Хрест)?

II. КОРОТКИЙ ПЕРЕБІГ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

10. а) Коли (день, місяць, рік) і в якій українській військовій частині (подати повну назву) розпочав первісно українську військову службу? б) місце її постю (назвати місцевість)? в) хто був її командиром (ранг, прізвище, ім'я)?

11. а) Коли (день, місяць, рік) і з якої української військової частини (подати повну назву) був звільнений у безтермінову відпустку чи зовсім від служби? б) де саме (подати її місце постю)? в) хто був її командиром (ранг, прізвище, ім'я)?

12. а) Чи брав участь у боях проти ворогів України і яких саме (назвати)? б) коли (місяці, роки)? в) де (назвати місцевості чи райони боїв)? г) в складі якої укр. військової частини (подати повну назву)? д) хто був її командиром (ранг, прізвище, ім'я)?

13. Які має відзначення за службу в укр. чи неукр. війську і за якими нумерами: а) орденські (назвати)? б) пам'яткові (назвати)?

Стверджуючи правдивість пооданих мною в розділах I і II відомостей словом вояцької чести і власним підписом, прошу про надання мені Военного Хреста, як вояку українських збройних визвольних змагань.

(назва місцевості)..... дня «.....» 195 року.
(власноручний підпис)

III. ОПІНІСДАВЧЕ СТВЕРДЖЕННЯ КРАЄВОЇ РАДИ ВОЕННОГО ХРЕСТА

Краєва Рада Военного Хреста в (назва місцевості й країни) в складі: 1. Голова, 2. Член, 3. Секретар, перевіривши персональні й військовослужбові дані в розділах I II та пе-

ребіг життя кандидата на одержання Военного Хреста,
СТ В Е Р Д Ж У Є:

... дня 195... р. підписи: голови, члена і секретаря.

ІV. УХВАЛА ГОЛОВНОЇ РАДИ ВОЄННОГО ХРЕСТА

Головна Рада Военного Хреста в складі: 1. Голова, 2. Заступник Голови, 3. Член, 4. Член і 5. Секретар, розглянувши зазначені в розділах I і II персональні й військовослужбові дані та опінієдавче ствердження Краєвої Ради Военного Хреста в розділі III-му,

У Х В А Л И Л А:

... дня 195... р. підписи: голови, заступника голови, підписи двох членів і секретаря.

Додаток ч. 2,
до Наказу МВС ч. 5, § 4, т. «д»

І Н С Т Р У К Ц І Я

для Головної Ради Военного Хреста

§ 1. Головна Рада Военного Хреста, покликана на підставі § 5-го Статута Военного Хреста, в складі п'яти старшин Армії Української Народньої Республіки, одержує від Начальника Канцелярії МВС виповнені фоормуляри «внесення» вояків учасників збройних визвольних змагань, розглянені попередньо Краєвими Радами В. Хр. (де такі покликано), розглядає ці внесення, складає на кожного вояка свою опінію і вписує її до відповідного розділу формуляра «внесення».

§ 2. Свою функцію Головна Рада В. Хр. виконує на спеціальних засіданнях, які, в міру потреби, скликає Голова Головної Ради в місці осідку Виконавчого Органу УНРади.

Засідання вважаються правомочними в приявності Голови, або його Заступника, одного Члена і Секретаря Головної Ради В. Хр.

Про кожне засідання списується протокол, до якого додається або вписується список вояків, внесення яких розглянено й опінії схвалено. Протокол підписує Голова і Секретар.

§ 3. Головна Рада Военного Хреста при розгляді формулярів внесень звертає особливу увагу на:

а) проходження укр. військової служби й бойові чини в часі за Укр. Центр. Ради, за гетьманату, за Директорії, за Укр. Націон. Ради;

б) назви укр. військових частин чи повстанчих відділів, в яких вояк брав участь у збройних визвольних змаганнях.

Прізвища командирів тих військових частин;

в) одержані вояком відзначення за бойові чини й за службу (орденські чи пам'яткові).

г) моральні якості вояка, як на одну з важливих умов, що їх ставить § 3-й Статута Военного Хреста: — «що залишилися до кінця вірні українській державній ідеї і не заплямували вояцької честі ніякими негідними вчинками».

На підставі матеріялу, поданого у формулярах вояків і опінії Краєвих Рад Головна Рада Военного Хреста схвалює свою опінію і в стислій формі заносить її до протоколу та внесення вояка:

(достойний одержати Военний Хрест, або — відхилити внесок з причин . . . подати причини: бо честь укр. вояка заплямував негідним вчинком, або — зрадив українську державну ідею, перейшов до ворожих московських організацій . . .).

§ 4. У випадку, коли Головна Рада В. Хр. при розгляді внесення знайде його не достатньо виповненим чи перевіреним Краєвою Радою, то робить внесок до Канцелярії МВС про докладнішу перевірку чи доповнення формуляра.

§ 5. Після кожного Засідання Головної Ради В. Хр. представляє Міністрові Військових Справ копію Протокола враз з розгляненими формулярами внесень і записаними до них своїми схваленими опініями, для остаточного оформлення надання Военного Хреста.

Міністер Військових Справ

Андрій Вовк
генерал-хорунжий

Додаток ч. 3.
до Наказу МВС ч. 5, § 4, т. «д»

ІНСТРУКЦІЯ для Краєвих Рад Военного Хреста

§ 1. Краєві Ради Военного Хреста є допоміжними органами Головної Ради Военного Хреста й покликаються, в міру потреби, згідно Наказу Міністра Військових Справ ч. 5, § 4, комбатантськими організаціями, в складі двох старшин і одного підстаршини або рядовика.

§ 2. Краєві Ради В. Хр. одержують від своїх комбатантських організацій формуляри внесення, виповнені вояками учасниками збройних визвольних змагань, розглядають їх, перевіряють докладність вписаного, звертають особливу увагу на:

а) проходження укр. військової служби й бойові чини в часі за Укр. Центральної Ради, за гетьманату, за Директорії УНР, за Укр. Національної Ради;

б) назви укр. військових частин чи повстанчих відділів, в яких вояк брав участь у збройних визвольних змаганнях.

Прізвища командирів тих військових частин;

в) одержані вояком відзначення за службу й бойові чини (орденські чи пам'яткові);

г) моральні якості вояка, як одну з важливих умов, що їх ставить § 3-й Статута Воєнного Хреста: — «що залишилися до кінця вірні українській державній ідеї і не запламували вояцької честі ніякими негідними вчинками».

§ 3. На підставі матеріяла поданого в формулярі вояка Краєві Ради схвалюють свою опінію про кожного вояка і вписують її до відповідного розділу формуляра внесення.

§ 4. Свою функцію Краєві Ради В. Хр. виконують на засіданнях, які скликає Голова Краєвої Ради в міру потреби в місті свого перебування.

Про кожне таке засідання списується протокол, до якого вписується усі прізвища вояків, внесення яких розглянено і коротке схвалення: (достойний одержати Воєнний Хрест, або — відхилити внесок з причин . . . подати причини: — бо честь укр. вояка запламував негідним вчинком, або — зрадив українську державну ідею, перейшов до ворожих московських організацій . . .).

§ 5. Протокол підписаний Головою і Секретарем враз з формулярами внесень, розгляненими Краєвою Радою і записаними до них схваленими опініями, негайно пересилається до Канцелярії Міністерства Військових Справ для дальшого полагодження.

Копії протоколів залишаються в Краєвих Радах до закінчення перегляду усіх зложених вояками внесень, після чого передаються до Управ своїх комбатантських організацій, якими Краєві Ради були покликані до чинности.

Про закінчення чинности Краєві Ради списують протокол, який пересилають до Канцелярії МВС.

Міністер Військових Справ
Андрій Вовк
генерал-хорунжий

В. Филонович.

Судовий процес Шварцбарта (Спогад)

В Парижі розпочато антиукраїнську кампанію виступами в пресі та телевізії, в яких тенденційно, провокативно і брехливо наświetлюється фільм: «Процес С. Шварцбарта».

У відповідь на це українська еміграція, розкидана по цілому світі, спонтанно запротестувала, одностайно ставши на захист честі свого Президента й Головного Отамана УНР — св. п. Симона Петлюри. Все це відновило в моїй пам'яті, як учасника судового процесу-свідка зі сторони цивільного позиву, деякі моменти з того процесу і саме з приводу них я хочу тут дещо сказати.

По тяжкій боротьбі українська армія, разом зі своїм Головним Отаманом св. п. Симоном Петлюрою змушена була залишити рідну землю і опинилась на еміграції. Армія була інтернована в Польщі та Румунії, а Головний Отаман, по короткому перебуванні в Тарнові, Варшаві і Будапешті, осідає на стало в центрі світової політики, в Парижі.

Боротьба продовжується, міняються лише її форми. Досвід збройних змагань показав, що при непоінформованості і байдужості Заходу до нашої справи, ми своєї боротьби успішно не закінчимо. А Захід був байдужий, бо для нього Україна, її прагнення до Волі, її боротьба не лише за себе, а і за той же самий Захід були абсолютно чужі. Захід нічого не хотів знати за Україну, та, навіть не уявляв собі для нього самого, тої небезпеки, яка надвигалась зі Сходу і проти якої вела боротьбу Україна.

Таку непоінформованість, таку байдужість треба було зрушити. Тож С. Петлюра розпочинає новий етап боротьби, боротьби, на полі політичних впливів та широкої пропаганди української ідеї серед чужинців та найширшого інформування їх про безпеку зі сходу.

Ця робота дала дуже позитивні наслідки, які непокоять комуністичну верхівку в Москві й Москва рішається на скрайню міру: знищення ідеї Самостійності України і, в першу чергу, знищення носія тої ідеї — Симона Петлюру.

Головний Отаман жив в Парижі дуже скромно, я б сказав навіть дуже бідно. Кристально чесна людина, маючи змогу заздалегідь забезпечити себе матеріально, завдяки своїй чесності й ідейності цього не робить. Він і його родина примушені в

цілях економії ходити до скромних ресторанів на обід. Він також відкидав думку про охорону його особи і сам не дбав про самоохорону. Все це використовують комуністичні агенти і одного дня, коли С. Петлюра сам без родини пішов на обід, рішили виконати свій, детально розроблений план атакату.

Пообідавши в одному з ресторанів, С. Петлюра вертав додому. На розі С. Міхшельського будвару на вулиці Росіні була книгарня, яка виставляла свої книжки на столиках біля крамниці. Біля цих столиків часто зупинявся він і роздивлявся книжки. Так сталося і в цей трагічний день.

Коли Головний Отаман зупинився біля тих столиків, через вулицю перейшов якийсь чоловік, підійшов до Головного Отамана і запитав його чи він є Петлюра? Діставши підтверджуючу відповідь почав в Петлюру стріляти з револьвера. Перша куля пробиває праве плече і, від несподіванки і болю, С. Петлюра падає. Вбивник стріляє вдруге, вже в лежачу жертву свого атакату: куля попадає в праве підборіддя, третя і четверта кулі попадають в живіт; п'ята куля пробиває легені і серце а шоста і сьома кулі попали в брук. Зі всіх ран лише п'ята була смертельна і вона викликала смерть Отамана після перевезення його в шпиталь...

По перших стрілах люди розгубилися й поховалися, але потім накинулись на стрілявшого й хотіли його лінчувати й лише зусилля п'яти поліцістів урятували вбивці.

Вбивник, доконавши свого ганебного вчинку, назвав себе Самуїлом (Шолом) Шварцбартом. Слідство виявило, що Шварцбарт є жидівського походження, натуралізований француз, народився в 1886 році в Смоленську. З дитячих років жив в Балті, в Україні. В році 1905 нелегально переходить до Австрії. В 1908 р. ограбував у Відні касу, був пійманий і засуджений на 4 місяці каторжної тюрми. В 1909 р. піймався знову на недоконаній крадіжці в Будапешті і за це був висланий з краю. В 1910 р. він є в Парижі і вступає до чужинецького легіону, а в часі війни переходить до регулярної франц. армії, в якій був ранений і демобілізувався. В 1917 р. пливе він на пароплаві «Мельбурн», як політичний російський емігрант, до Росії. На тому ж пароплаві, за большевицьку пропаганду був заарештований. Діставшись до Росії вступає до червоної армії, стає командиром якогось большевицького відділу та за його власним призначенням Добковському, переводить екзикуції на селянах. В Червоній армії є він цілих три роки. В 1920 р. повертає до Парижу, організовує тут нелегальну «явочну квартиру» анархістів, та нав'язує, в цілях агентурної роботи, широкі знайом-

ства з людьми різних політичних течій, а серед них і з російськими та українськими емігрантами.

Як мотив вбивства, вбивник виставляє помсту за жидівські погроми в Україні. Ці погроми, по його заяві, робились ніби з наказу Головного Отамана С. Петлюри. Отже, мотив вбивства тим самим мав би бути політичним, а це вже згори по традиціям французького суду боронило вбивника від гільотини.

Розпочалося судове слідство, яке тяглося аж цілих півтора року. Це пояснюється тим, що потрібні свідки були розкидані в різних державах і їх треба було привозити до Парижу.

Акт обвинувачення з малоприхильного для нас, під силою доказів української сторони, поступово мінявся і, зрештою, в останній редакції, поданій на суді, був дуже добрий. В ньому ясно і правдиво була подана історія визвольної боротьби України і роля в ній С. Петлюри. Детально були зафіксовані обставини вбивства, та жорстокість вбивці. Дуже добре передано і діяльність Шварцбарта, аж до дрібних деталей, та подано належне їх насвітлення.

Переглянувши всі докази, за і проти, обвинувачення прийшло до висновку, що С. Петлюра не лише не робив погромів сам, не наказував їх робити своїм підлеглим, не терпів їх, а навпаки, увесь час боровся проти погромів всіма силами і засобами, які були в його розпорядженні. **Документально константовані чисельні заходи, прийняті урядом С. Петлюри проти погромів, свідчать про розсудливість та лібералізм цього уряду. Я докладно не пригадую цілого переліку цих документів і тут згадаю лише ті, що ще залишились в моїй пам'яті:**

1. Закон про автономію жидів від 17. 4. 1919 р.
2. Закон про утворення спеціальної комісії для дослідження погромів.
3. Розпорядження Ради Міністрів від 18. 8. 1919 р.
4. Накази **вищого командування армії.**
5. Вислови довіря від жидівських громад та організацій Кам'янця-Подільського, Бердичева, Могилева, Проскурова і др. міст.
6. Листи А. Марголіна, Жаботинського, Цінгвіля.

Прокурор Рейпод в своєму обвинуваченні сильно натискав, посилаючись саме на ці матеріали, які зібрав слідчий суддя.

На чолі суду став відомий старий суддя Франції — Фром. Адвокатами з боку цивільного позиву були Каппмінчі і Вільм. Їм допомагав, без права голосу, як дорадник наш старий правник Проф. А. Яковлів. Комітети оборони чести С. Петлюри в Празі та Парижі звернулися були про допомогу до української адвокатури у Львові. В цій цілі було написано лист на ім'я Голови

Союзу Українських адвокатів Д-ра Дмитра Левіцького. На жаль, той Союз не лише не дав згоди помогти, а навіть не відповів на листа в цій справі.

Адвокат обжалованого — оборонець Шварцбарта був Анрі Торез, жид з походження, комуніст.

Свідків було дуже багато. Наша сторона представляла декілька десятків — пригадую з них: Генерали Генерального Штабу — О. Удовиченка, В. Сальського, Дельвіга, В. Куца, ген. хор. Миколу Шаповала, прем'єрів — В. Прокоповича, І. Мазепу, здається був і Мартос, Проф. О. Шульгін, Токаржевського, І. Косенка, П. Феденка, полк. О. Доценка, Сот. Падалку, В. Филоновича, д-ра Безпалка.

Жиди виставили свідками пару сот душ. Були ці жидівські свідки двох категорій: — свідки, які бачили погроми, т. зв. «фактичні свідетелі», а таких большевики назбирали більше сотні, і як «жертв погромів» надіслали їх до розпорядимости Торезові. Та ж Москва надіслала і двох бувших наших старшин дезертирів, що в свій час утекли до большевиків — був держ. інспектор Запор. Дівізії Гавришка та Овчаренка. Другою категорією жидівських свідків були т. зв. «моральні свідетелі» т. то ті, які жодного поняття про погроми не мали і їх не бачили: це були французькі впливові політики, письменники, професори. Пригадується з них Ланговіна, Піюша. Такими ж, по суті, свідками були російсько-українські жиди: Темкін, Моцкій, Сльозберг, Гольдштейн, Грінберг, жидівський «історик» погромів І. Чериковер і, з рештою, наш В. Виниченко.

Погроми. Сам Шварцбарт говорив про погроми дуже загально. Видно було, що він мало що про них знав. «Історію» погромів видвинули Комітет оборони Шварцбарта і його адвокат А. Торез. Вони спинались на погромах — в Проскурові, Житомирі і Копайгороді. Для ясности зупинимось трохи саме на цих погромах.

Погром в Проскурові вчинив «отаман» Самосенко. Цей отаман мав тенденцію нікому не підлягати. Коли наші частини опускали місто, туди приїхав зі своєю частиною Самосенко і по його козаках хтось декілька раз стрілив. Самосенко розпочав погром та за цей вчинок був відданий під військовий суд.

Погром в Житомирі стався в березні 1919 р. Українське командування в цілях самоохорони жидівського населення організувало т. зв. «резерв міліції», що складався виключно з жидівської молоді і їм були видані рушниці старого франц. зразку — т. зв. «Гра». З тактичних мотивів командування видало наказ залишити м. Житомир. Моя частина була в арьергарді. Виходячи з міста, ми залишили жидам їх зброю. За пару днів відступ був

припинений і я дістав новий наказ — наступ на Житомир. Цей наступ розпочався 2-ма групами: центр під моєю командою і ліве крило під командою Ген. Шт. ген. хор. (тоді ще полковника) В. Петріва. Коли центральна група підійшла під місто, то їх сильно було обстріляно з міста. Це не були большевики, то жидівський «резерв міліції» обстрілював нас з рушниць, які ж ми їм дали. Це стримало наступ. Місто було взято не як плянувалось — увечорі, а лише на розсвіті другого дня. Большевики, залишаючи місто, випустили з в'язниці 300 уголовних злочинців. Останні, користуючись з того, що в місті не було жодної влади, розпочали погром з ціллю грабунку. Цілу добу вони громили жидів. Понад 800 душ було вбито. Ранком, займаючи місто, ми вже бачили повно жидівських трупів. Отже, погром вчинили з волі большевиків уголовники, а не українська армія і про це саме я свідчив у слідчого судді і мав свідчити на процесі.

Погром в Копайгороді. Цей погром вчинили денікінці і про це ясно пише жидівський письменник Чериковер, який, між іншим писав в тій же своїй розвідці про погром й таке: «отношение української власті к насіліям над єврейскім населенієм вполне определенное: она питалась с німі бороться всімі імеючіміся у нее средствами, как питалась вообще остановіть анархію в крае». Однак, коли його як свідка про це і про погром в Копайгороді запитував наш адвокат Вільям і послався на його ж книжку, та показуючи йому цю книжку, вказав на те, що він писав не те що свідчить, та, що Чериковер свідчив під присягою, що погром в Копайгороді вчинили українці, і нарешті запитав його коли він говорить правду: тепер, на суді, чи тоді коли писав в книжці, — то Чериковер сказав: «Правдою є те, що я зараз свідчу, а не те, що я писав у своїй книжці».

Ціллю наших свідків було доказати неправдивість тверджень Шварцбарта і це було зроблено: цілий ряд свідків представив факти і документи, які спростовували наклеп на Головного Отамана та Українську Армію. Однак, головне о що нам ходило, — ми мусіли доказати, що не погроми заставили Шварцбарта стріляти в св. п. С. Петлюру, а те, що він був агентом комуністичної Москви і з її наказу вивонвив атентат. Ми мали спочатку одного дуже важливого свідка, який мав докази організації атентату большевиками: ним був ген. Микола Шаповал.

Щож знав ген. М. Шаповал і що він зізнав, як у слідчого судді та й під час процесу?

Ген. М. Шаповал був рідним братом лідера партії соціалістів-революціонерів Микити Шаповала. Належав до тої ж партії. В Парижі був в опозиції до уряду УНР. Видавав свій друкований орган «Український Робітник». Як людина лівих поглядів,

мав зв'язки з чуженецькими соціалістичними колами. Тісні зв'язки мав він і з анархістами. Особливо тісний зв'язок мав з росіянином, який видавав себе за анархіста — Михайлом Володіним. Тому, що Володін відігравав дуже важливу роль у підготовці атентату, я дозволю собі ширше зупинитись на цій особі.

Михайло Володін приїхав з Сибіру до Чехії. Потім переїздить до Галичини, вештається серед москофільських кіл, переводить розвідку на користь советів, та веде большевицьку пропаганду серед українського війська. В 1922 році є він в Берліні, виступає, як російський анархіст та знайомиться з колишнім большевицьким підкомісаром Добковським. До Парижу, як твердив М. Шаповал, Володін приїхав 8. 8. 1925 р. Тут він на конгресі якоїсь французької соціалістичної партії знайомиться з ген. М. Шаповалом, та переходить до останнього на помешкання. У М. Шаповала мешкав він 2 місяці, переїздить потім до готелю й за якийсь час зникає на цілих 4 місяці з Парижу. В січні 1926 року Володін знову є в Парижі і скоро потім знайомиться при посередництві Добковського з С. Шварцбартом.

Знайомство переходить в «приятельство». Володін буває у Шварцбарта майже щодня. Шварцбарт шукає адресу С. Петлюри. Тим часом ген. М. Шаповал міняє квартиру, та замешкує дуже близько мешкання С. Петлюри. На новому мешканні Шаповала почав дуже часто відвідувати Володін, а за 2 місяці перед атентатом буває у нього майже щодня. Розпитує Шаповала про С. Петлюру, та питає адресу останнього. В день вбивства Володін прийшов до генерала дуже рано й вийшов від нього коло години десятої. За С. Петлюрою слідять большевицькі агенти. Це знає С. Петлюра, однак, не припускає найгіршого. Ці агенти побачивши, що С. Петлюра вийшов сам, — повідомили про це Володіна й Володін викликав по телефону Шварцбарта. О годині 1-й на вулиці Расін зустрічаються Володін і Шварцбарт. Володін попередив Шварцбарта про те, що С. Петлюра є в ресторані, бере від Шварцбарта відомого листа до жінки, якого при трусі мешкання знайшла поліція, та по доконанні атентату опускає його до пневматичної пошти. Після цього Володін пішов знов до генерала й зустрів його на вулиці. Генерал зайшов до якоїсь крамниці і там почув, що вбито якое «генерала». Вийшовши з крамниці він сказав про те, що чув в крамниці Володіну, а Володін поденеровано сказав: «це певно Петлюру». На другий день по атентаті Володін знову є у М. Шаповала й на одинці сказав йому, що він знав Шварцбарта і часто у нього бував.

М. Шаповал знав, що Володін має зносини з ріжними московськими політичними колами, починаючи від монархістів і

кінчаючи анархістами. Знав і про те, що Володін має зносини з большевицькими чекістами. проте не поривав знайомства з ним, а навпаки: він далі з ним зустрічався, разом в дуже інтимній позі з ним фотографувався, та містить у своєму журналі статті Володіна. Ці всі відомості я тут передаю зі слів самою ген. М. Шаповала.

Отже, цих інформацій було досить, щоб зробити з того певний висновок — Володін є агентом большевиків і безсумніву є замішаний в атентаті на С. Петлюру.

Такий висновок зробив і сам ген. М. Шаповал, але... він не знайшов потрібним про це все своєчасно повідомити, ані нашу комісію оборони С. Петлюри, ані прокурора. Сам М. Шаповал каже, що про все це він інформував Прагу-брата та «деяких осіб»(?) в Парижі. Само собою напрошується питання: чому ж М. Шаповал не поінформував про те, що він знав, кого слід? Він давав тричі зізнання у слідчого і двічі на самому суді і за ці 5 разів не сказав усього, що він знав про вбивство С. Петлюри. Він затаїв важливі факти, які далиб змогу притягти Володіна, як співучасника атентату, а тим би виявилася і роля ГПУ і розсіявся б міф про погроми.

Недоговорюючи всього, ген. М. Шаповал тим самим дав змогу Торезові оганьбити себе, як свідка і людину, і тим самим дискваліфікувати себе, як свідка.

Торез у вічі Шаповалові сказав таке:

«Шаповал вже при першому зізнанні у слідчого судді доніс на Володіна, що він грав підозрілу ролю, але тоді він не сказав, про ту розмову, що мав з Володіним в день атентату, по обіді. Про це він сказав лише 12. 3. 1927 р. Кажуть, що Володін большевик. Нічого подібного — це приятель свідка Шаповала! Через кілька тижнів після зізнання у суді, в серпні 1926 р. Шаповал фотографується з Володіним на одній фотографії. Ось ця фотографія — це доказ! Дивіться! Яка інтимна поза! Большевик Володін і Шаповал! Але ось ще більше яскравий доказ: у вересні 1926 р. в журналі, який редагує Шаповал, публікується стаття Володіна! Це дійсно якийсь виключний свідок, який прийшов сюди обвинувачувати чоловіка, що він є більш-менш замішаний в убивстві С. Петлюри, і який в той же час дає цьому чоловікові сторінки свого журналу й фотографується з ним! Володін є друг Шаповала, який доніс на Володіна поліції, після чого фотографується з ним і бере його співробітником до свого журналу!»

На ці дискваліфікуючі закиди Тореза Шаповал відповів так:

«Я з перших же днів був переконаний, що Володін був одним із спільників в убивстві С. Петлюри, але не зібравши ще всіх

відомостей про це, вирішив не поривати з ним добрих зносин, щоб знайти спосіб добути точніші відомости. Володін настоював на більш дружніх відносинах, які нас в'язали. Через те я фотографувався з ним і опублікував його статті. Під час цих, все більш тісних відносинах, які я мав із другими особами з оточення Володіна, я упевнився, що роля Володіна в убивстві С. Петлюри є більш важлива і тоді я лише порвав з ним всякі зносини».

Вже після оправдання Шварцбарта М. Шаповал виложив на письмі біль-менш своє зізнання, яке мав намір подати прокурові. В цьому зізнанні М. Шаповал вияснив одверто і категорично заявив:

«Головна формула мого зізнання в справі вбивства С. Петлюри Шварцбартом полягає в твердженні, що: головним фактичним організатором вбивства С. Петлюри 25. 5. 1926 р. є Михайло Володін, спеціально для цього прибувший до Франції в 1925 р. Що торкається самого вбивці Шварцбарта, то він або свідомий співучасти одної задуманої справи з Володіним, або став сліпим знаряддям в руках Володіна. До свого глибокого переконання, що головним і фактичним організатором вбивства С. Петлюри є Володін, дійшов я після ряді дрібніших чи більших фактів, які довелося спостерігати мені в часі, як перед вбивством, так і після вбивства».

На жаль таке зізнання було зложено запізно.

Другим свідком, який доказував участь Володіна був згаданий вже бувший большевицький підкомісар Добковський — жид з походження. І з цим свідком мали ми майже те саме, що і з ген. М. Шаповалом.

Добковський у слідчого заявив, що він знає багато, але... він боїться Володіна і большевиків. У листі до прокурора 18. 10. 1927 р. Добковський писав, що скоро по вбивстві С. Петлюри Володін признався йому, що він допомагав цьому вбивству. Добковський твердив, що Володін і в Парижі і в Празі був агентом ГПУ. Цей лист був зачитаний на суді.

Торез, як адвокат знав про цей лист і тому вжив відповідних заходів, — він повідомляє про це Жидівський Комітет оборони Шварцбарта. Жидівський свідок Сльозберг їде до російського викривача агентів провокаторів В. Бурцева, бере у нього листа, в якому В. Бурцев твердить, що Добковський є агент-провокатор. Сльозберг зачитує того листа в суді. Ясна річ — вірогідність такого свідка була підірвана і тим Торез і цього свідка дискваліфікував.

Добковський вже по процесі писав листи до В. Бурцева і до «Ліги Оборони прав людини» в яких домагався доказів від В.

Бурцева. На цей лист В. Бурцев відповів так: «Я ніколи Добковського не вважав за агента-провокатора, лише, довідавшись, що Добковський має виступати на процесі, як свідок обвинувачення, чим міг би спричинитися до засуду Шварцбарта, а це було б на руку інтересам українським сепаратистам, тільки тоді він постановив остерегти суд, щоб той Добковському не вірив.

От Вам справедливість і честь московського інтелігента В. Бурцева — свідомо кинув фальшиве обвинувачення в провокації, Добковського, і не соромиться признатися в своїй брехні посилаючись на свій московський патріотизм. Не урахував одного лише В. Бурцев — він сам став провокатором.

Для нас, людей звикших до певних норм судового процесу, багато було нового і на нашу думку негативного, в традиціях і звичаях французького суду. Так, наприклад, у нас присяжні, будь в якому судовому процесі від першого до останнього дня процесу були ізольовані від будь якого на них впливу: вони залишалися в будинку суду і не могли мати будь з ким жодних зносин, жодних розмов. У Франції цілком навпаки: всі присяжні кожного дня по судовій розправі йшли спокійно додому, де могли бути зацікавленими особами «обробляться» так як цим останнім хотілось...

Так само поведінка адвоката, оборонця Шварцбарта дуже далека від нормальної. Він накидався на свідків і впрост їх тероризував. Коли додати до того і те, що більшість свідків не знало французької мови, то вплив Тореза на свідків був дуже негативний.

Наші свідки йшли на суд і свідчили чисту правду. Ми всі свідомі були того, що наша справа була чиста, так само, як всі ми мали чисте сумління. Однак, з тим сумлінням ніхто не рахувався — тут не йшло о правду, як таку, тут була боротьба і во ім'я тої боротьби, во ім'я того «виграшу» — всі засоби були добрі: і інсинуації, і провокаторство, і брехня. Цими засобами аж до огиди залюбки користав і сам Торез і всі жидівські свідки, всі оті Сльозберги, Томкіни, Зінберги свідомо говорили брехню; їм йшло за всяку ціну виправдати свого «местника» всі засоби для того були добрі». Все це так огидно і брутално виглядало, що один з оборонців обжалоби — адвокат Вільм не витерпів і сказав їм: «Кожна нація вибирає своїх героїв, де хоче і як хоче. Жидівська нація вибрала собі Шварцбарта. Нехай же буде певна, що на такого «героя» ніхто інший не заявить претензій».

Не ліпшим був і Торез. Був один цікавий момент в суді при свідченні лікаря д-ра Поля, який вскривав тіло С. Петлюри.

Цей останній, на підставі проходження куль в тіло покійного твердив, що Шварцбарт стрілив 4 рази вже в лежачу свою жертву. Торез хотів збити таке твердження: він доводив, що лікар «помиляється» бо «тоді, мовляв, треба було б стріляти з такої висоти», при тому виймає з кішени браунінг, кладе на стілець і показує як то треба було стріляти, «щоб кулі пройшли так, як то твердить лікар». Доктор Поль, призириливо подививсь на Тореза й сказав, що Торез є правником, а не лікарем і не розуміє, як проходять кулі, коли стріляють в лежачого, чи стоячого чоловіка.

Я вже вказував на те, що жидівська оборона мала не лише свідків, які щось бачили, а і т. зв. «моральних» свідків. Ці останні, один за одним з великим запалом і «обуренням» осуждали погром, малювали неймовірні страхінтя і жорстокости українців і т. ін.

Мені прийшлося недавно читати в часописі статтю: «В обороні чести В. Виниченка», в якій, між іншим, було написано й таке: «В. Виниченко не був допущений до того процесу після того, коли оборона Шварцбарта довідалася, що Виниченко збирається свідчити на користь С. Петлюри». Таке твердження явно розходитьсь з правдою і то тому, що оборона Шварцбарта не знімала зі своєї листи свідків Виниченка. Останнього було викликано на 7-ий день процесу. Виниченка не було в кімнаті свідків і тому він не свідчив. Вже той факт, що Виниченка було викликано є доказом того, що він на листі свідків був і саме цей факт є і другим доказом того, що **Виниченко дав згоду бути свідком зі сторони жидів і проти С. Петлюри.**

Як саме міг Виниченко свідчити «на користь С. Петлюри» кожен, кому то цікаво, може судити сам на підставі друкованих праць В. Виниченка: «Відродження нації», «Поворот на Україну», а ще ліпше — «Українська державність». Можна боронити В. Виниченка, як письменника, як діяча, але боронити його за той час, коли він відійшов, як діюча політична особа з України, — це щонайменше... дуже невдячна справа.

В той же самий день були викликані і бувші українські старшини, які дезертирували з армії та перебігли до большевиків: Гавришко та Овчаренко, але і їх саме тоді не було в кімнаті свідків і вони також не свідчили.

Осьмий день взагалі був дуже багатий на несподіванки. Несподівано Торез рабє внесення: припинити допит свідків, бо, мовляв, їх є ще дуже багато і процес затягнеться на декілька місяців. Суд, і особливо наші адвокати, таким внесенням були заскочені, однак, наш адвокат, по короткій нараді, дає свою згоду і свідків далі не питали, а суд дав присяжним 5 питань,

на які вони мусіли дати відповідь. Присяжні відходять до своєї кімнати на нараду і по якомусь часі викликають туди Голову Суду і Тореза. Вони хотіли в'яснити: якщо присяжні дали негативну відповідь на перше питання (виправдання Шварцбарта), то чи мусять вони відповідати на дальші 4 питання? Вже той факт, що викликаний був і Торез, — був для всіх покажчиком того, що Шварцбарта виправдають. Так і сталося. Тільки у французькому суді могло статися, щоб підлого вора, злочинця і підступного вбивника могли виправдати.

Ми програли процес перед Парижським Судом, але не програли його перед світовою опінією: світова опінія була на нашому боці і в супереч виправдуючому вироків знала і ясно заявила свою думку про дійсний стан справи. Це добре знають і жиди і ще ліпше знає це Москва. Комуністична Москва помилилася у своїх розрахунках — вона вбила тіло С. Петлюри, але не вбила і ніколи не вб'є Його Духа, Його Ідеї. Смерть С. Петлюри тісно зв'язала нас до купи і, як за життя Великого Покійника, ми не вагались і боролися за нашу Святу Волю, так і тепер ми завжди і повсякчас готові до чину і в тому тепер не має сумніву, що наша Правда переможе!

Сьогодні, в 40-ліття відродження України, українська справа набрала великого значіння. Світ пізнав вже Україну. Світ вже знає за що ми боролися і боремось і це знову занепокоїло Москву і як наслідок цього є провокаційні виступи в телевізії і пресі Франції. Москва хоче ще раз dokonати атентат, вже на духову спадщину по С. Петлюрі, та дарма...

Наш гонор і обво'язок покликають нас незбочуючи витримати на позиціях, кров'ю Отамана політих, і **ми витримасмо!**

Ми йшли разом з С. Петлюрою, ми живемо його ідеєю і ми, зрештою, підемо разом з його ім'ям на Україну.

«В українську державність ми віруємо, українську державність ми ісповідуємо, в її немичності ми переконані. Для нас вона є живою реальністю, бо ідею її ми носимо в серці, бо її духом, потребами овіяне все життя... Дух боротьби овіває націю і нас, частину її, що перебуває на чужині, та згідно з законом розподілу національних сил працює в органічній єдності з нею для звільнення отчизни. Ми занадто живо відчуваємо цей дух боротьби, щоби перейти до порядку дня над засобами найдоцільнішими для успішного її закінчення; ми занадто шануємо ціну крові, яку пролили наші незабутні і яка без перестанку до наших днів лється на Україні, щоби не схилитися перед їхніми могилами й не додержати тих заповітів, що їх вони перед своєю смертю, або фактом самої смерти — найбільшої жертви для отчизни — переказали нам».

Симон ПЕТЛЮРА.

Генерал Томас С. Повер

Людина, якої найбільше боїться Кремль.

Тугий, наполегливий американський генерал Томас С. Повер притягає тепер велику увагу Советської Росії; він став центральним пунктом советських протестів.

Генерал Повер керує Стратегічною Повітряною Командою (Стратеджик Ейр Коменд). Серед даних обставин, СПК із своїми людьми та бомбардувальниками є одинокою силою в світі, яка стримує Кремль від ядерного (зн. атомовими бомбами) підбою. І Советській Росії це не подобається.

Коли виявилось, що якесь число бомбардувальників СПК перелітали через Арктику в напрямку кордонів Росії, Кремль зразу запротестував проти цього. З початком червня ц. р. (в оригіналі «минулого тижня») він зажадав від З'єдинених Націй припинення цих справ. Нічого Кремль не досягнув. СПК і генерал Повер існують далі, як бастион Заходу.

Частина генерала Повера складається з понад 2 000 бомбардувальників і біля 230 000 літунів розміщених по всьому світу. Частина цього літунства є безперервно в повітря, інша частина готова піднятися із землі за коротким попередженням. Кожний бомбардувальник несе атомову бомбу і кожному призначено певну ціль в Росії — так на всякий випадок. Далекосятгі ракети мають бути також частиною виразу СПК.

Завданням СПК є вдержання миру. Ця збройна сила функціонує як постійна й відстрашуюча пригадка для Кремля, що атака на Захід зпроvoke негайний і нищівний удар з боку літаків та вояків генерала Повера. Справа виконання цього завдання серед усіх умов і в кожному часі є дуже складною та болючою проблемою для генерала.

Обережний генерал. Сам генерал Повер почуває повну відповідальність своєї місії. «Це є моє, добре обдумане, переконання», сказав він недавно, «що Совети нас заатакують так скоро, як вони вважатимуть, що атака буде успішна, та коштуватиме їм порівнюючо мало втрат... Нема — й далі не повинно бути — ніякого сумніву в советських головах, що ніщо не стримає СПК, щоб відповісти на советську агресію відплатною атакою, яка спричинить советам дуже неприємні шкоди».

Завданням генерала Повера є тримати СПК в такому стані, який дозволяв би такі шкоди Росії спричинити.

Якщо прийде війна. Проблем є багато і вони вирішальні. Якщо прийде до війни, Росія вдарить перша. Її ціллю було б, витрутити СПК із змагання негайно. Першим завданням СПК є забезпечитися, щоб достатнє число бомбардувальників пережило таку атаку, та завдало негайного відплатного нищівного удару Росії.

Є небезпека, що тільки ті літаки, які в часі ворожої атаки будуть у повітря, остануться непошкодженими. Тому генерал Повер зосередив свою увагу виготовленню програми, що дозволяла б підвищити число бомбардувальників літаючих у повітря ввесь час без зупинку. Його ціллю є мати в повітрі завжди 600—700 літаків. Поступ, що його зроблено в тому напрямку, та число літаків, що завжди в повітря, є таємницею СПК.

Другою метою є, — мати ще одну групу із 600—700 літаків, що була б готова піднятися із землі за попередженням у 15 хвилин. Це вважається тепер максимальним проміжком часу для попередження, якщо Росія пічне атаку далекосяглими атомовими ракетами. Стан готовости до піднесення в повітря досягається в той спосіб, що їх безперервно тримається засобленими в пальне, вміщеними на кінці довгих стартівників (стартових доріжок).

Також вирінає питання, чи на випадок війни СПК не буде позбавлено користування багатьма його заморськими базами. Бо якраз із тих баз бомбардувальники середнього розміру (В-47) мусять діяти. Існує рівнож непевність щодо зросту російської спроможности до перехоплювання та нищення атакуючих бомбовиків.

На всякий випадок із шести чи семи сотками бомбовиків у повітря, та з таким самим числом бомбовиків готових до злету за 15-хвилевим попередженням є надія, що принаймні третина ударної сили СПК переживе, щоб почати негайний протиудар. Тренування й планування є другим завданням СПК.

Головна квартира: завжди в зв'язку. Генерал Повер діє з головної квартири, що вміщена глибоко під землею в лутунській базі у місцевості Офет, біля Омаги, Небр. Складна комунікаційна система тримає головну квартиру в зв'язку з базами СПК у цілому світі. Місце перебування, місця та призначення кожного літака СПК є записувані щохвилини.

Готові накреслені воєнні пляни постійно переглядаються і справляються. Вони сперті на всякі можливі до передбачення методи й напрямки російської атаки, та на всяких можливих видах пошкодження СПК команди першим російським ударом.

Коли є час на те, щоб віддалитися з головної квартири, генерал Повер відлітає звичайно на інспекційний огляд.

Гартування літунів. Тренування, що його наглядає генерал Повер, є дуже суворе, як фізично так і умово. Люди СПКоманди це переважно ветерани Летунських Сил, дещо старші віком, які одначе мусять бути фізично придатні.

«Виправи бомбовиків» і кидання до цілі продовжуються весь час. Напр., група літаків, із західнього побережжя, за пляном, має «заатакувати» якесь місто на східньому побережжі. Несучись на висоті 45 000 футів (б. 14 км.) без керівних вказівок із землі літун має запровадити свій літак за допомогою повітряних керівних приладів до пункту віддаленого 15 миль (б. 24 км.) від призначеної цілі. Після цього радар перебирає керівництво. Не киче потрібно видіти ціль. На землі чекають групи обслуги, що з допомогою електронічних приладів визначають ступінь акуратности «удару».

Або інший випадок: бомбардувальникові видано наказ стрічі з літаком-танкером (постачальником пального) у якому віддаленому місці. Отже поновне постачання пального літакам у повітря і є тою таємницею, що дозволяє бомбардувальникам СПКоманди долетіти до цілі й повернути назад до бази. Мається шістьсот літаків-танкерів. З джерел СПК довідуємося, що поновне засоблення літаків паливом у повітря триває три і пів хвилини.

Акція над Арктикою. З баз на далеку північ — до Аляски, Лябрадору, Гренляндії — відбуваються часті драматичні польоти. Часом лінія «Далекого Вчасного Попередження»-(Дистент Ерли Уорнин), що йде через північну Канаду й Аляску, зловить на своєму радарі якийсь предмет, що його не можливо легко визначити чи пізнати. В тому моменті СПКоманда висилає свої ревучі бомбардувальники в напрямку російського кордону. Вони знають, яке їхнє призначення й ціль. Вони несуть атомові або водневі бомби, що їх ядерні зарядні частини відлучені від стрільна. Вони летять до визначеного пункту. Коли до того моменту вони не отримують твердих інструкцій летіти далі, то вони завертають. Це називається системою «фейл сейф» (не-справджена певність?). Якраз цього роду польоти заставили Советську Росію запротестувати перед З'єдиненими Націями.

Тільки президент США може видати наказ щодо вжитку атомових бомб проти ворога. Коли команда бомбардувальника отримає наказ летіти до своєї цілі, то вона може бути певна, що генерал Повер оцінив ситуацію та видав на-

каз в зв'язку з президентом, якого завжди можливо досягнути за допомогою ручного радія — навіть в часі його гри в гольфа або при ловлі риби.

Багато людей вважають, що з огляду на обмежений час у военній обстановці президент буде менш-більш примушений прийняти оцінку генерала. В такому випадкові не буде часу на дискусію про різні альтернативні теорії заіснувавшої ситуації.

Старий літун. В такий спосіб ген. Повер прибирає додатково на вазі, як людина, що матиме багато до діла в питанні атаки на Советську Росію, якщо це станеться конечним.

Генерал, що тепер доходить до 53 року життя, народився в місті Нью Йорку та виховався на Лонг Айленд. У 1924 році він закінчив т. зв. Підготовчу Школу, та пішов до праці. Але в міжчасі він зацікавився дією літунів-піонерів на летовищах Лонг Айленду. Незабаром молодий Повер вступив до Летунського Корпусу та відвідував його Летунську Школу. В 1929 р. він отримав рангу підпоручника, а в наступному десятилітті виконував різні призначення. В часі 2. Світової Війни він керував бомбовими рейдами в Північній Африці, а пізніше в Японії.

На сході він стрінув славного генерала Кертиса І. Лемей, який після війни став начальним командувачем СПКоманди. Сьогодні вони оба згідні, що небезпека війни зростає.

В 1954 р. генерала Повера назначено Командиром Відділу для Досвіду й Розвитку Літунства. І так він прийшов на свою теперішню роботу минулого року із знанням проблеми ракет, що незабаром мають стати частиною озброєння СПКоманди. Три ескадрилі призначено до озброєння ракетами так скоро, як тільки будуть вони приготовані до дії.

А тимчасом головним завданням генерала Повера є, мати СПКоманду завжди на вершку боездатности — а це робота, що ніколи не кінчиться. Військовики вважають, що протест Росії означає признание для досягнень генерала — до цього часу.

Розвиток СПКоманди довгий і поступовий. Вона може мати ще довгу дорогу для розвитку, а вже тепер СПК є головною обороною Заходу перед російськими атаками. Генерал Повер та його вояки, з огляду на їх завдання відстрашування, також називають себе «забезпеченням миру».

(Переклад із «U. S. News & World Report», 10. VI. 58.)

Ракети і атомові бомбовики

Хоч як намагаються фахівці і науковці прискіпити вдосконалення ракет, цієї одинокої зброї майбутнього, що має цілковито виеліминувати в бойових діях артилерію й бомбовики, вдається це їм дуже повільно, куди повільніше, як передбачає теорія. Особливо тепер, коли приходиться переставляти все на новий лад, виходить на яву, що це надзвичайно складне питання, здійснювання якого натрапляє на щораз нові труднощі й перешкоди. Очевидно, що така ситуація породжує прискіпшену виміну думок передових воєнних фахівців, при чому виявляються дуже цікаві погляди.

В сучасному понятті «ворожий напад» слід розуміти так: большевики атакують вільний світ сотнями бомбовозів і невідомою кількістю ракет водночас з кількох або з одного зосередженого пляцдарму. Це означало б знищення ряду більших міст і неувяну руїну цивілізації. Коли, теоретично міркуючи, большевикам удалося б успішно перевести такий напад, то це означало б також капітуляцію вільного світу, після чого контролю над ним перебрали б комуністичні верховоди.

Те, що під сучасну пору виключає таку можливість — це постійне бойове поготівля ЗДА, у яке багато людей у світі не вірили, а свої думки змінили щойно тоді, коли почули дебати в Об'єднаних Націях між ЗДА і ССРС в справі контролі над арктичними просторами. Невідома нікому кількість американських «атомовозів», що ширяють над тими обширами вдень і вночі, як висловився один кореспондент, «е затисненим атомовим п'ястуком, що може вдарити по ССРС, скоріше, як він того сподівається...»

Большевики, які погрожують ЗДА своїми далекосяжними ракетами, добре знають, що в разі будь-якого нерозважного з їх боку поступку, на їхні голови впаде негайна відплата.

Ми ось тут наближаємося до основного питання: хто має, висловившись нескладною мовою, взяти на себе переведення цієї «відплати»? Відповідь на те така: під теперішню пору ніхто інший, як далекосяжні бомбовики, які ще на довгий час, всупереч твердженням деяких фахівців, залишаться незаступною зброєю відплати.

В користь далекосяжних джетових бомбовозів промовляють такі дані: Вільний світ не має покищо міжконтинен-

тальних ракет і ледве чи матиме змогу у найближчих п'ятьох роках випродувати їх таку кількість і такої якості, щоб можна було спертися на них, як на стовідсотково певну зброю.

Найбільший недолік далекосяжних ракет — це дуже довга підготовка до їх вистрілу і надзвичайна скомплікованість т. зв. самоконтрольних апаратів. Один такий самоконтрольний механізм зложений з багатьох тисяч прецизних дрібниць, і несправність у котрійсь із тих дрібниць позначається на точності удару. Найменше відхилення далекосяжної ракети від призначеного курсу, при 4—5 тисячах миль віддалі, становитиме 100—200 миль відхилення від цілі. Те саме відноситься й до пального, яке може горіти скоріше або довше, рішаючи про засяг ракети.

Приготування до вистрілу далекосяжної ракети забирає тиме навіть у далекому майбутньому пересічно 3-4 години — час, протягом якого бомбовики можуть досягнути цілі. Найважливіше при цьому те, що бомбовики із заінстальованим у них радаровим приладдям, не відхиляючись потрапляють до цілі.

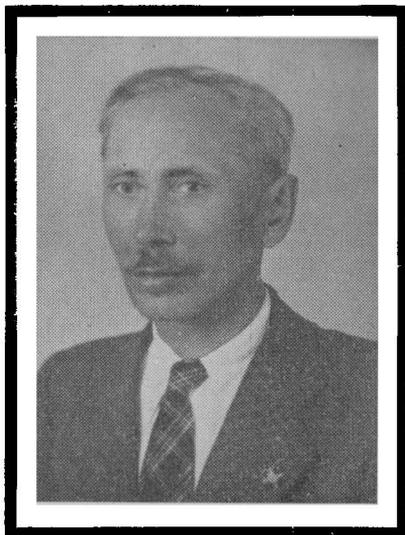
Проблема, яку вважається за основну, це — перехід від бомбовиків до далекосяжних ракет. Розв'язуючи цю проблему, треба в найближчому часі розпорозити наявні скупчення далекосяжних бомбовиків, відносно яких ССРСР напевно має дуже точний план знищення. Особливо стосується це скупчень, розташованих поблизу ССРСР.

Для розв'язки цього питання пропонують : 1. Приступити негайно до будови нових баз, а з теперішніх баз, які мають пересічно 40-50 далекосяжних бомбовиків, частину їх перенести на такі, які мають не більше, як по 15-20 штук; 2. залишити їх у такому стані, в якому вони зараз, але приступити негайно до будови сотень літаючих джетових танкерів, при допомозі яких можна буде вдержувати постійно у повітряних просторах, хоч би третину бомбовиків, які будуть забезпечені від ворожого знищення на землі.

Котресь із цих двох рішень треба буде прийняти і негайно розпочати здійснювати, бо від справності в цьому залежить не тільки запевнення у переході від бомбовиків до ракет, але що важливіше, це є одинокою запорукою у відстрашуванні большевиків від нападу на вільний світ.

Компетентні чинники реформу цю мають перевести так, щоб не надто струснути бюджетом ЗДА. Але ще важливішим від матеріальних втрат є час, якого не можна гаяти.

(«Свобода», дня 14-го червня 1958 р.)

21. V. 1894 р. — † 21. VIII. 1958 р.

Головна Управа Союзу Українських Ветеранів
зі смутком сповіщає всіх членів і прихильників СУВ
про несподівану смерть Пполковника Війська УНР Інженера

Сл. пам. ІВАНА ПЕКАРЧУКА,

яка наступила 21 серпня 1958 року в м. Ульмі, Німеччина.

Покійний був одним з основоположників СУВ і приймав цілий час чинну участь в житті організації: цілий час був на керівних становиськах, довший час був членом Головної Управи, потім членом-секретарем, а пізніше Заступником Голови.

Покійний осиротив свого вірного друга Дружину Пані Тіну
Нехай чужа земля буде йому легкою.

Головна Управа СУВ

Похорон сл. п. пполк. інж. Івана Пекарчука

Сл. п. Підполковник Іван Пекарчук хорубав вже від довшого часу і смерть заскочила його несподівано 21 серпня б. р. о год.2-й.

В день похорону на цвинтарі зібралася, як на наші сьогоднішні відносини, велика кількість людей так, що простора каплиця на німецькому цвинтарі не могла вмістити всіх бажаючих віддати останню пошану померлому.

Похоронну відправу провадив о. Протоіерей Бурко, в супроводі церковного хору.

Коло трумни зібралось чимало бойових товаришів небіжчика, що поприїздили навіть з дальших околиць, аби відпровадити товариша в останню путь-дорогу. Заступлені були колеги небіжчика: Головна Управа Союзу Українських Ветеранів, абсольтенти Падебрадської Академії, Друзі по спільній праці в УНДС, Інвалідська організація, і мабуть всі члени СУВ з терену Ульм/Дорнштадт.

Багато вінків, а ще більше квітів. Було багато людей, а особливо жінок і дітей, які поприносили китиці квітів.

Над могилою, не дивлячися на дощ, виголосили прощальні промови: Отець Протоіерей Бурко, Генерал А. Вовк — від Ресорту Війскових Справ УНРади та від Спілки Українських Воєнних Інвалідів, Проф. Є.Глевінський — від ЦК УНДС і абсольтентів Падебрадської Академії, та Полковник М. Шраменко від українського воєцтва й Головної Управи СУВ...

Люди підходять до ще відкритої могили й кидають по черзі землю на трумну... Тихо крапає дощ та барабанить по листях, гуркотить земля, падаючи на мокре віко трумни... а на душі сум і безмежний біль. Лютий ворог посів Батьківщину, а її кращі сини, тиняючися по світеві, складають свої кістки на чужій-чужині...

Присутній.

Фрагмент з похорону сл. п. Шполковника І. Пекарчука.

Ф. КОРДУБА

Людський потенціал східного бльоку в аспекті модерної війни (Закінчення)

На окрему увагу заслуговує комуністична акція, спрямована на розклад Західної Німеччини з середини. Німецький нарід, по прогрі двох світових воєн та повній ліквідації тоталітарної системи почав відбудову власної, дуже сильно зруйнованої діями другої світової війни, батьківщини на демократичних засадах. На політичну арену виступило багато політичних партій з різними соціально-політичними програмами серед яких одною з найменших є комуністична партія Німеччини (КПД). Не зважаючи на те що комуністична партія Німеччини є найслабшою, проросійські впливи серед німців є дуже великі. Багато німців є тої думки, що Німеччина як цілість може вдержатися тільки в тісному союзі з Росією (розуміється, нерозчленованою на окремі національні держави). Ця концепційна орієнтація німців, яка походить від Бісмарка, все ще далі панує серед більшості німців, не зважаючи на те, що німецький нарід заплатив дуже великою даниною крові у двох світових війнах з Росією, та на всі ті жакіття, які приходиться переживати тим німцям, що попали під окупацію ССРСР. Орієнтація на велику Росію спричинюється до витворення відповідного політичного клімату, який сприяє зростанню російського питання. На особливу увагу заслуговує рухливість російської еміграції, яка своїми зв'язками з німцями тільки підтримує цю концепцію, часто гостро виступаючи тільки проти тоталітарної системи ССРСР. Незалежно від легальних форм діяльності росіян у Західній Німеччині, на особливу увагу заслуговує конспіративна діяльність різних сил п'ятої колони, які отруюють німецьку громадську думку пацифізмом. В Західній Німеччині сьогодні діє коло 150 таємних комуністичних організацій які мають до диспозиції коло 450 різних комуністичних часописів, наклад яких перевищує 1,2 мільйона⁹⁾. Всі ці організації, які виступають під різними, часто невинними назвами, як от «Прихильники миру», «Організація жінок» і т. под., поступово розкладають знутри німецький нарід, підкопуючи його мораль. На сторінках часопису «Дер Штальгельм» ч. 8/22 річн. з серпня 1955 р. надрукована стаття п. н. «Die östliche Gefahr», в якій між іншим пишеться, що московських прихильників можна знайти у всіх «урядах», багато їх є і між колишніми вояками. Большевицько-московська інфільтрація вже пішла так далеко, що для вояцтва видаються

в Німеччині такі органи, як «Internat. Militär. Korrespondenz». На видання цих органів витрачається дуже великі суми, які пливають зі Сходу. Такою літературою розкладається знутри на- рід, який за час 10 років мирного і високостандартного життя вже призвичаївся до «демократії», не звертаючи уваги на те, що цей процес повільного, але систематичного розкладу неми- нуче доведе до катастрофи. Перед очима поглиблюється повіль- ний розклад, однак це не відстрашує більшості німців від про- російської настанови. Це є дійсність, тому співпрацю з США треба трактувати як кон'юнктуральне явище, подиктоване кінечністю, яка виплила як наслідок з програння другої світо- вої війни. Німців притягає велика Росія, тому російський кому- нізм на цьому терені під прикриттям провадить дуже велику для росіян роботу.

Не меншими успіхами можуть похвалитися комуністи й у вільних країнах Південно-Східньої Азії. Симпатії, індійців, індо- незійців й інших народів цього району Азії й велика прихиль- ність до Росії, — все це впливає з ненависти до Великобританії, яка використовувала ці народи. Несвідомість тих народів щодо того, що саме уявляє собою російський колоніалізм, при- критий гаслами комунізму, в більшості несвідомо приваблює ці знедолені, що перебувають на низькому культурному рівні, народи які вірять, що через комунізм веде шлях до повного соціального визволення.

На підставі повищих загальникових даних наглядно видно, яким великим людським потенціалом диспонує сучасна Росія, яка веде глобальну політику, не залишаючи поза своїм бачним оком дослівно ані одного закутка континенту. Є це загроза, якої нікому легковажити не можна. Друга світова війна виказала, що націоналізмам, які застосовували були такі самі нищівні методи, якими користуються Росія, не пощастило знищити Росії. Противно: вона зросла в просторі і в кількості населення. Тепер Росії потрібен перепочинок для устabilізування економічних відносин та для ще більшого поширення розкладу зсередини вільних народів. Щоб цей перепочинак одержати, російська дипломатія докладає всіх зусиль, змагаючи до якнайдовшого вдержання стану співіснування Сходу з Заходом. Час працює тільки в користь СРСР, тому, хто свідомо чи несвідомо попирає співіснування, того можна вважати за такого, який не визнається, що з собою несе комунізм та для якої цілі він намагається використати час мирного співіснування. Комунізм, що по дру- гій світовій війні не устabilізувався а противно — ще з більшим тупетом приступив до своєї експанзії, не може бути сприйманий легкодушно. Людський потенціал, яким диспонує тепер вже

СССР по різних країнах вільного світу, та понад 800-мільйонна маса населення, що знайшлася під обухом безоглядної комуністичної системи, є найкращою пересторогою для провідних потуг Заходу, щоб негайно приступити до реальних протидій, особливо увагу звертаючи, передусім, на визволення тих народів, які тепер є предметом винищування новітньою Росією.

Одною з дуже слабких сторінок СССР, безпосередньо пов'язаною з щоденними потребами всього населення, є прохарчування. Життєвий рівень окупованих Росією народів застрашуючо низький. Населення СССР в основній своїй масі, за винятком, розуміється, росіян, живе в нужді й голодує, або йому не вистарчає харчів для заспокоювання своїх потреб. На окрему увагу заслуговує дуже низький життєвий рівень Китаю, населення якого знайшлося тепер під комуністичною системою в багато гіршому положенні, ніж знаходилося за Гоміндану. Однак, завжди треба пам'ятати, що найвірнішим союзником системи СССР є якраз нужда й голод. Коли людина голодна — їй нічого не в голові, нею можна легше керувати, вона стає безвільною, нездідною на будь-яку реакцію або спротив. Знаємо з часів голоду на Україні в 1933 році, що голодуючі маси не здобувалися на відвагу, щоб напасти й ограбити заповнені різними продуктами магазини, які були призначені для комуністів і для НКВД. Кожний пересічний громадянин СССР живе з дня-на-день в безупинній праці, користає з приділеного йому пайка, або дуже низької заплати за трудові. І цим керівний апарат СССР не переймається, застосовуючи до мас засіб нужди, щоб обезволени масу можна було легше держати в руках тоталітарної системи.

Дальшою від'ємною сторінкою під стратегічним оглядом є дуже слабо розвинена залізнична й колова сітка. Брак шляхів уже в часі другої світової війни дошкульно давався відчувати в систематичному підвозі воєно-важливих сировин зброї й різних боєприпасів. Сьогодні під цим оглядом в СССР немає покращання тому, на випадок війни, транспорт для большевиків буде й надалі найбільш слабою сторінкою.

Додатньою сторінкою СССР є великість його одноцілого континенту (22 270 250 кв. км.), по якому розкинені багаті природні багатства важливих для війни сировин. Крім цього СССР — від Заходу і на Далекому Сході (Китай, Монголія) — оточений сателітами, які впряжені до воза большевицької тоталітарної системи і є звичайнісінькими колоніями Росії. Під стратегічним оглядом, таке положення Росії — дуже сприятливе для оборони. Заламання офензиви проти Росії — Наполеона в 1812 році і Гітлера у війні в 1941-1945 рр. — між іншими мало свої причини в спеціальній відпорності цієї потуги, головні продукційні бази

й сили якої заслонені від Заходу великим простором. Подолання цього простору є утруднене через брак добрих шляхів, льоко-моції і через гострий клімат (зиму), які є природними елементами оборони ССРСР. Наполеон і Гітлер в своїх виправах проти Росії змагали до знищення живих сил противника, чого ані одному, ані другому не вдалося доконати. Перешкодою для здійснення цього пляну був великий простір, що уможлиблював доповнення сил з глибини Росії. Окупування великих просторів ССРСР, без знищення живих його сил, доведе до розпорошення сил противника і виставить його армії на знищення. Атомово бомба, що є допоміжним засобом в стратегічному розумінні, не розв'яже цілої проблеми бо таких великих мас, якими сьогодні диспонує ССРСР, вона не зможе знищити. Найбільшу оборонну відпорність має Росія від заходу, тоді коли від півдня вона постійно була найбільш загроженою. В зв'язку з таким станом Росії — намагання її, щоб знеутралізувати або перетягнути на свою сторону Туреччину й Іран — це передумова дальших її успіхів.

Якщо глянути на етнографічну мапу Росії, то побачимо, що вона оточена перстеном підбитих й силою триманих народів. На Заході і Далекім Сході, по закінченні другої світової війни, дійшов ще другий перстень — сателітів. Північна частина Росії — майже не заселена і відгороджена від Північної Америки океаном і льодовою пустинею. 5/6 частин населення Росії — скупчені на коло 1/6 цілої поверхні цієї потуги, зокрема в європейській частині. Така конфігурація народности Росії доводить, що кожний удар по цій потузі зі сторони континенту натрапляє на грубу верству народів, що є вороже наставлені до свого окупанта. На особливу увагу заслуговує те, що неросійські народи цілого колоса ССРСР творять половину, а коли до цього додати кількість населення сателітних держав — агресивні ро-сіяни залишаться меншістю.

Холодна війна, яку провадить ССРСР з великим спритом, одно-часно намагаючись показати себе народам світу за покровителя миру, подиктована внутрішніми труднощами цієї потуги, на які ми вже дещо звернули увагу. ССРСР пропагує мир не тому що його хоче, а тому, що до того змушують його внутрішні обста-вини й труднощі. Посідаючи від Заходу й Далекого Сходу пер-стень сателітних держав, ССРСР своїми дипломатичними манев-рами в теперішній стадії змагає добитись окремого перстенья неутральних держав, одночасно вимагаючи, щоб Європу й Азію залишили американці. Якщо пощастило б Росії досягти таких поступок від провідних потуг Заходу, Західня Європа стала б відкритою для большевицької агресії. Тому треба сумніватися,

щоб США й Великобританія пішли на такі поступки Росії, яких вимагав Булганін на конференції голів держав у Женеві в липні 1955 року. Чи Росія поступиться у своїх вимогах, також треба сумніватися.

Загальна тенденція російської національної політики така, щоб у всіх союзних республіках російський елемент переважав. Росіяни живуть скупченою масою в центральній Росії і в меншому змішанні з іншими народами вздовж сибірської залізниці. По другій світовій війні росіяни почали переселюватись на землі України й Білорусі. Сьогодні росіян можна зустріти навіть у Східній Пруссії. Це переводить Росія не тільки в зв'язку з національною політикою, але тут чи не найважливішу роль відіграє безпека держави перед визвольною настановою народів згаданих країн. Росіян-експлоататорів можна знайти найбільше по містах, зокрема по більших і менших індустріальних центрах.

На окрему увагу заслуговує розміщення по цілому ССРСР воєнноважливих сировин, зокрема родовищ нафти, камінного вугілля, залізної руди, манганця руд різних кольорових металів, бокситу і т. д. Під стратегічним оглядом таке розміщення є дуже важливе. Вже в часі другої світової війни ССРСР користав з пального г. зв. Другого Баку, яке розбудував на Уралі. Подібно малася справа з камінним вугіллям і залізною рудою. Одночасно на велику увагу заслуговують розбудовані промислові осередки в Сибіру, який на випадок війни відіграватиме дуже важливу роль.

З уваги на додатні й від'ємні сторони ССРСР, серед яких від'ємні переважають, дипломатія большевиків змушена була змінити тактику свого поступовання з Заходом. По смерті Сталіна дійшло ще суперництво за владу між комуністичною гієрархією Кремля. Сьогодні мусимо ствердити, що зміна тактики в большевицькій політиці по смерті Сталіна деморалізуюче вплинула на оборонну поставу Заходу, не зважаючи на те, що теперішнє поведження Кремля не означає нічого іншого, як тільки бажання зискати на часі, щоб ще більше підготувитися до сильнішого удару. Людський потенціал — 216 мільйонів — і великі простори ССРСР — 22 270 250 кв. км. — це проблема, легковажати якої не можна. Крім цього, ніколи не можна легковажно переходити до порядку дня над справою держав-сателітів ССРСР, народи яких нібито є насторожені проти Росії. Завжди треба пом'ятати, що понад половину населення Росії постійно були наставлені проти свого головного окупанта. Ці народи пролили море крові, змагаючись за свою незалежність від Росії, однак до сьогодні боротьба цих народів не увінчалась успіхом. Ще краще мається справа з державами-сателітами, що під кож-

ним оглядом є контрольовані центром світової революції — Москвою яка в зародку винищує навіть найменші зародки спротиву. На випадок війни, особливу роль можуть відіграти поневолені Росією народи в поваленні цієї великої тюрми народів, — що повинні мати на увазі провідні потуги Заходу. Одночасно всі поневолені Росією народи, об'єднані спільною ціллю боротьби за своє національне визволення, повинні знайти взаємне розуміння і компромісово підходити до розв'язки спірних питань. Тільки об'єднаний фронт всіх поневолених Росією народів, при підтримці провідних потуг Заходу, зуміє повалити цього великого сфінкса, яким є сучасний ССРСР. Роз'єднаність поневолених народів пособляє винищуванню їх Росією. Агресивної 110-мільйонної російської маси не вільно легковважати, при цьому завжди треба пам'ятати, що кожний росіянин, без різниці на його політичні переконання, одобрює імперіяльну політику большевиків Росії, виступаючи тільки з нешкідливою критикою політичної й соціальної системи ССРСР. Повалення тюрми народів ССРСР і побудування на його руїнах вільних ні від кого незалежних національних держав забезпечить довготривалий мир на європейському континенті і це буде той вимріяний мир, якого прагнуть всі народи, серед яких на особливу увагу заслуговують всі ті, що були винищені Росією за панування царів і від перших днів постановлення російської большевицької системи. Атомова бамба своєю нищівною силою національної проблеми поневолених народів не розв'яже; вона, замість визволення, може перевести тотальне винищення периферії ССРСР, що принесло б тільки користь Росії в дальших її военных діях. Поневолені народи ССРСР, при підтримці провідних потуг Заходу, посідають більшу силу від атомової зброї, бо вони, набувши досвіду в большевицькій системі, зможуть бути корисною моральною силою в дальшому ліквідуванні світового комунізму.

3 часів Визвольних Змагань

По повороті Української Армії з Зимового Походу в травні 1920 р. наказом армії була зформована Окрема Кінна Дивізія з 4-х кінних полків і гарматного дивізіону під командою ген.-хор. Омеляновича-Павленка Івана, 28 серпня відбувся один з найславніших боїв О. К. Д. в якому 1-й Кінний Лубенський ім. Максима Залізняка Полк відіграв не останню роль.

Командир Окремої Кінної Дивізії одержав наказ від штабу Укр. Армії ударити по резервах червоних військ, що

займали позиції на північ понад Дністром: м. Зелене Устя, Поплавник, Богушів, Димянів, Бурштин.

Коло 5-ї години ранку 1-й Кінний Лубенський полк вирушив з містечка Зелене Устя, як авангард О. К. Д. Не успів він своєю чоловою — 2-ю сотнею — наблизитися до Мар'янополя, як ворожі стежі, почали відходити на Мар'янополь, де стояв невеликий відділ піхоти 364 советського полку. Одночасно вислано вздовж річки горожанки 3-ю сотню, як бічний авангард.

Частина чолової сотні спішилась і ув'язалась в бій. Частина в кінному ладу, через несприятливу місцевість, не могла продертися на ворожі крила, бо шлях, що провадив від Зеленого Устя до Мар'янополя, був дуже нерівний і перешкоджав у русі. Все ж 3-я сотня вибила ворога вогнем ручних кулеметів з села Межигірці. Ворога тиснено вперто і під Мар'янополем заатаковано.

Ворог почав відходити лавами вздовж шляху Мар'янополь—Водники. Спішені 1 і 2 сотні з ручними кулеметами посувалися крок у крок за червоноармійцями 364 і 366 советських стрілецьких полків 60-ї сов. дивізії, не даючи їм ані на хвилину спинитися. Перед селом Водниками показалися 367 сов. стр. полк і сотня школи червоних курсантів, що надійшли з с. Ланів. Ці відділи мали замір перейти в контр-атаку, хоч бачили решту дивізії, яка йшла на віддалі один, півтора кілометра за полком. Ворожа артилерія не так дошкуляла фізично, як впливала морально безперестанно стрільбою, бо старалаь підтримати свою піхоту, яка, не зважаючи на допомогу гармат, не могла встояти перед силою наших лав.

За Тустанем лави легше відіхнули, бо побачили місцевість, придатну до акції в кінному ладу, хоч та можливість наразі була не дуже велика, бо кулемети червоних так густо обсівали просторінь, що коні приходилось тримати на значній відстані і в укритому місці.

2-га сотня полку, що наступав на містечко Болшовець біля села Хоросткова, відтяла шлях відступу двом большевицьким гарматам, що обстрілювали полк. Сотня гальюпом кинулася на них і обслуга пообрубувала посторонки, залишила гармати на позиції і втікла вздовж Гнилої Липи на північ.

Коли авангард полку вибив червоноармійців з Болшівця, ворожа піхота зайняла пасмо висот між річками Наравкою і Бібелкою, займаючи там окопи, що залишились з часів I світової війни. Довкола окопів валялися звої колю-

чого дроту, і багато було вовчих ям, а це все було дуже небезпечно для кінноти. Послано донесення до штабу дивізії, що авангард далі не може посуватися і просить допомогу для дальшого наступу в напрямку на Бурштин.

Авангард полку, в спішеному ладу, вів бій з 368 сов. стр. полком, який надійшов з Бурштина. Сюди прибула в той час з бічного авангарду 3-тя сотня. Козаки і старшини стомлені довгим бойовим маршем від Мар'янополя до Болшівця і 5-ма атаками, розмістились по обидвох боках шляху Галич—Бурштин. Не занедбано одначе виставити охорону. В цей час ворожий відділ, що втік з бою під Болшівцем, не чувши більше стрілянини, рішив пройти скрито збіжжям та кукурузою, щоб перейти річку Гнилу Липу, але наскочив на нашу охорону: зробився сполох, і в одній секунді всі сиділи на конях.

Командир полку наказав 3-й сотні заатакувати червоних курсантів, які наступали на праве крило полку з відстані 300-400 метрів. Поведена на ліве вороже крило атака, за браком кулеметів (що попустились в боях) не мала успіху. Увесь вогонь червоні курсанти зосередили на сотню. До того вони стріляли розривними кулями. Сотня, використавши нерівності місцевости, укрилась за горбком і таким чином уникла втрат від кулеметного вогню. Спішившись сотня зайняла позицію за залізницею і стала обстрілювати червонх курсантів, які дійшовши до фільварку Корнеліна почали обстрілювати ліве крило 1-ї та 2-ї сотень. Ці сотні під Бовшем вели бій з ворожою піхотою, яка обсадила пасмо узгір'я. В цьому місці зібралися рештки школи червоних курсантів. Червоні дошкульним вогнем кулеметів примусили відступити наші частини на село Кукільники і таким чином звільнити північно-східню околицю Болшівця.

Червоні курсанти помандрували ще далі на північ і там прилучилися до піхоти, що вела бій з полком годину перед тим. Ці всі відділи готовились до протинаступу в районі сіл: Кукільницьке Загір'я, Яблонів і Кукільники, маючи в резерві 369 сов. стр. полк, що стояв в селі Скоморохах і Жоліборах. Цей відділ пізніше поранив полк. Дяченка, командира Чорних Запорозжців.

Полк ім. М. Залізняка, стеживши пильно за ворожим рухом, стягнувся з позиції під Бовшем на північну околицю Болшівця в двох кілометрах від нього. Роз'їзди вели нагляд за лівим крилом від станції Бурштина в секторі с. Кунашів, Жилібори-Залужжя, Кукільники. Штаб дивізії, два кінні полки і батарея чорних запорозжців були в Бол-

шівцю. Після сутичок окремих сотень полку з червоноармійцями і школою червоних курсантів минуло більше ніж година.

Ще всі сотні не зібралися, як прискакав гонець від штабу О. К. Д. з наказом до командира полку ім. М. Залізняка полк. К. Смовського з наказом негайно продовжувати наступ по шосе на Бурштин, а полку чорних запорожців наступати на село Кукільницьке Загір'я—Бурштин з правого боку полку ім. М. Залізняка. Артилерія дивізії має обстріляти советську піхоту перед селом Кукільницьке Загір'я, а коли почнеться наступ, артилерія переносить вогонь по резерві советської піхоти.

1-й курінь полку чорних запорожців розгорнувся в лаву і повів наступ на піхоту, яка окопалась під селом Кукільницьке Загір'я і боронилась при підтримці 4-х гармат і значного числа кулеметів. В цей час надійшла решта дивізії.

Пролунало могутнє **С л а в а** і далеко понеслося понад Дністром. Полк ім. М. Залізняка та Чорні Запорожці пішли в атаку. В цім часі большевицькі гармати, що стояли на північ від села Загір'я відкрили вбийчий вогонь по лавах наступаючих полків і кілька ворожих прапнелних куль влучили полк. Дяченка. Командир дивізії зараз же заступив його другим курінем під командою поручника Броже, а також додав на допомогу частину 3-го кінного Чигиринського полку. Ці частини і далі вели атаку на правім крилі полку ім. М. Залізняка. Ворога було приперто до річки Нараївки. Наші гармати б'ючи прямою наводкою, змітали москалів, які топились в болотистій річці Нараївці, стараючись перейти річку в брід, або здавались до полону.

Бій закінчила Окрема Кінна Дивізія десь майже о півночі. В Бурштині залишено розвідчу сотню, а дивізія відійшла до Бовшів, де стала на відпочинок, виставляючи довкола свого району тільки стежі. Ворога близько не було і решта ночі минула спокійно.

Дивізія пройшла за цей день до 50-ти кілометрів, а полк ім. М. залізняка перевів з упертим ворогом бої на просторі від Мар'янополя до Болшева, мав 5 кінних атак, а в пішому ладі виказав знання і уміння боротися проти багнетної атаки ворога.

Все це свідчило про вишколення на полі бою козаків, які хоч не перходили рекрутської науки, бо не було часу, але відразу здобували ту науку практично, при боці старих козаків, які були загартовані в кривавих боях I-ї світової війни.

Успіхи свої в боях Окрема Кінна Дивізія завдячує хороброму своїому командирові ген.-хор. Іванові Омеляновичу-Павленкові, а також бойовому і досвідченому складу старшин, які були національно свідомі і загартовані в І-й світовій війні.

У висліді цих боїв полк ім. М. Залізняка мав такі трофеї: 2 гармати (без коней), 5 ручних кулеметів, два важких кулемети, оперативну канцелярію 369 стр. колку, кілька возів з кіньми, санітарний віз з двома сестрами і санітарним фельдшером, 200 штук крісів та набоїв до них, було взято в полон більше сотні червоноармійців, серед яких був ротний командир 366 стр. полку.

Втрати полку були слідуючі: було ранено пор. Извощика, козака Стецюка і козака Вернигору, забито 3 коні і 5 поранено.

По заняттю Бурштина О. К. Д. було здобуто польовий шпиталь 60-ї сов. дивізії; це була велика палатка з польовими ліжками і все урядження і медикаменти були англійські, як видно здобуті у Денікіна.

Закінчуючи короткий опис бою 28-го серпня 1920 року, подаю витяг із телеграми Головного Отамана Військ УНР з 10. IX. 1920 року:

«Я горжусь тим, що можу разом із цим висловити від імени Батьківщини подяку Кінному Полку Максима Залізняка, 3-му Кінному Полку та Полку Чорних Запорозжців за нове славетне діло...

Підкреслюю, що не вмер дух лицарів в рядах борців за визволення Батьківщини.

Головний Отаман Військ УНР Симон Петлюра».

Бувший Командир І-ї Кінної Бригади О. К. Д.
Ген.-хор. К. Смовський

Міннеаполіс, 1957 р.

В. Т.

Нищівна зброя

Півтора століття тому назад армії Наполеона проторювали собі дорогу в Європі таким самим темпом, як 1800 літ тому назад армія Цезаря. Це вказує на те, що в такому великому відступові часу не було таких епохальних винаходів, які б відріжнили похід тих двох полководців. Коли ж ми порівняємо відступ часу, який ділить першу світову вій-

ну від теперішнього часу (40 літ), то побачимо величезну різницю, як в способі провадження війни так і в озброєнні. Тому сміло можна сказати, що пройшло не 40, а 4000 літ, як сказав Президент Айзенгауер кадетам військової академії в Вест Поант.

Підставою для такого вислову Президента Айзенгауера є винахід атомової і водородної бомби, які зробили революцію в військовій ділянці.

Від часу промови Президента наука зробила такі поступи, які змінюють цілковито спосіб провадження будучої війни. Науковці і техніки цілий час дають до диспозиції війська нові винаходи, які випробовуються, продукуються, а пізніше відкидаються на бік, бо в міжчасі винаходиться щось більше нищівне. Ледви було сконструйовано бомбовика, який розвивав швидкість більше, як швидкість звуку і міг підноситись на значну височінь, завдяки чому не був вразливий на ділання протилетунської оборони, — коли на сцену з'явилася ракета, яка під кожним поглядом його перевищувала.

Від того часу, а саме протягом однієї-двох років почали будувати малі, середні і на кінець великі ракети, які можуть досягнути кожного пункту на землі.

Однак на цьому не кінець, бо почали застановлюватися над наповненням ракети атомовою субстанцією і таким чином постали атомові ракети. Великі держави, а в тому числі і СРСР, розбудовують повітряні бази, вивінуючи їх замість бомбовиків ракетами.

Одночасно змінилися відомі з другої світової війни повітряні винищувачі, які прийняли тепер цілком інший вигляд і подібні скоріше до стрільни, як до літака. Англія заповіла, що вона взагалі не буде більше продукувати винищувачів, а заступлять їх протилетунськими ракетами озброєними атомовою головою.

Ракети вистрілюються зі спеціальних рамп; такі рампки легко замаскувати і тому вони наражені на знищення менше від великих лєтових для бомбовиків. Однак, коли ворог застосує атомову зброю, то вони можуть бути знищені разом з тереном, на якому вони стоять, тому Америка працює над будовою ракет, які можна було б вистрілювати з підводних човнів. Підводний човен може зближатися до ворожих берегів, вистрілити атомові ракети і повернутися назад до своєї бази. Завдяки своїй рухливості і необмеженості часу плавання, як показав американський підводний човен Наутілус, ракети на таких човнах дуже тяжко знищити і то-

му американці інтенсивно розбудовують флоту підводних човнів, порушуваних атомовою енергією.

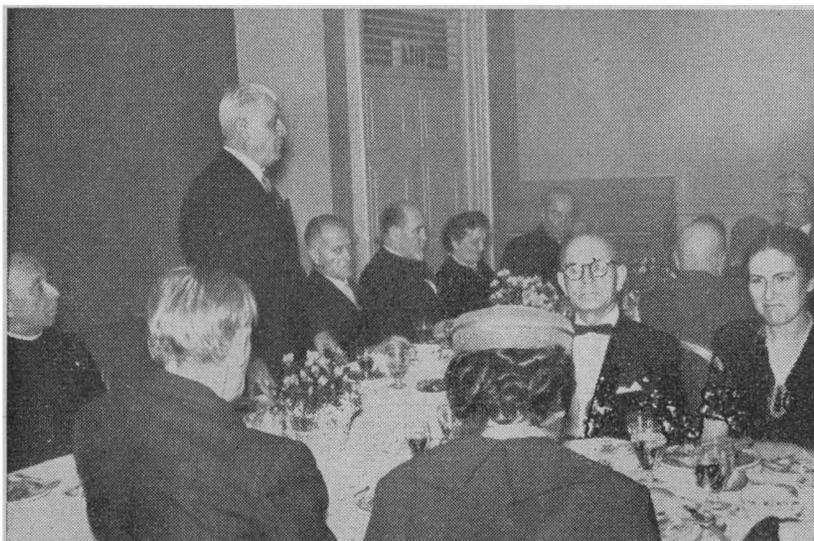
Як кожна зброя має свої хибні сторони, так має їх і підводний човен: хибність ця полягає в тому, що під час вистрілювання ракет човен повинен нерухомо стояти на місці, і повинен докладно до сантиметра вияснити своє містоположення. Але науковці і техніки мають надію ці хиби усунути.

Завдяки такій нищівній зброї, вразі війни світ може бути цілковито знищений, а тому деякі військові авторитети є тієї думки, що з цих причин до зудару між Заходом і Сходом не дійде, а конфлікти будуть продовжуватись, обмежуючись до локальних війн, в яких головну роль будуть відігравати панцер і літак.

Чи справдяться ці передбачення, покаже майбутність.

З німецького.

СУВ на чолі з ген. Смовським в Міннеаполісі і запрошені гості вітають голову ВО М. Лівіцького

Зимовий Похід 1919—20 рр.

Згідно з Наказом Головного Отамана Симона Петлюри, 6-го грудня 1919 року, Командуючі Дивізіями з'їхалися до Нової Чорторії на нараду. Прем'єр-міністр Ісаак Мазепа змалював тодішню ситуацію і передав остатні розпорядження Головного Отамана і оповів про причини його від'їзду закордон та про рішення Уряду продовжувати дальшу боротьбу за самостійність Української Народньої Республіки. Передав останній Наказ Головного Отамана від 5. XII. 1919 року ч. 101 про призначення Отамана Михайла Омеляновича-Павленка Командуючим Дієвою Армією, а його заступником — Отамана Юрка Тютюнника.

Одержавши згадані Накази, Командуючий Дієвою Армією, яка вирушала в Зимовий Похід, на цій нараді звернувся до присутніх з такими словами: «Ми йдемо на Україну, як кадри Української регулярної Армії, котрі мусять розвернутись там і розпочати наново наступ, алеж на деякий час мусимо скористуватися нашим старим історичним способом війни партизанської. Тепер, Панове Старшини, ідіть до своїх частин і вдихніть в слабих духом бадьорість, надію і з твердою вірою у світле будуче, рушаймо на Україну!»

Армія Денікіна в першій половині грудня стояла на лінії: Київ—Козятин—Старокостянтинів—Проскурів і далі на схід від Кам'янця. Обороняла вона цю лінію головним чином броневидами, маючи більші залоги тільки в містах.

Головні сили Червоної Армії на Правобережжі займали тоді Новоград—Волинський—Житомир—Бердичів. Їм було поставлено завдання захопити Козятин і перерізати лінію Київського фронту, щоб облегшити собі здобуття Києва, зайнятого денікінцями.

Наша Українська Армія перед вирушенням в Зимовий Похід глибоко вірила в перемогу над ворогом. Військо знало, що Головний Отаман Симон Петлюра, не зважаючи на катастрофічність моменту і тяжкий стан Армії, яка опинилася в так званому **Трикутнику Смерти**, твердо стояв на позиції дальшої боротьби за Державність і Незалежність Української Народньої Республіки і його віра в остаточну перемогу передалася в козацькі лави. Армію УНР перед вирушенням в похід було поділено на чотири Групи:

1-ша Запорізька збірна Група, під особистим командуванням Командарма Михайла Омеляновича-Пав-

ленка. До тієї Групи входили всі частини Запорізького Корпусу, за винятком гайдамацької бригади жалюгідної пам'яті отамана Волоха.

- 2-га Київська збірна Група, що складалася з частини 5-ої та 12-ої Селянських Дивізій, Полку морської піхоти, частин 9-ої Залізничної Дивізії, — під командою Отамана Юрка Тютюнника.
- 3-тя Волинська збірна Група, під командою Отамана Олександра Загородського, що складалася з 1-го полку ім. Симона Петлюри, 2-го збірного полку, який складався з частин 2-ої Дивізії — «Запорізької Січі», 4-го полку Сірожупанників, 2-го Кінного ім. Максима Залізняка полку, Кінного полку ім. Гетьмана Івана Мазепи та Волинської гарматної бригади.
- 4-та Група — 3-тя Стрільцька Дивізія та Спільна Юнацька Школа.

Українська Армія, що вирушила до Зимового Походу, налічувала до 7 тисяч вояків.

Ще на нараді в Новій Чорторії, 6. XII. 1919 року, Командуючий Армією Отаман Михайло Омелянович-Павленко відчитав свій детально розроблений план прориву, що зводився до слідуючого:

1. Лінією прориву мав служити район розташування Галицької Армії в смузі Козятин—Гайсин—Вінниця—Хмельник.

Полковникові Долудові було доручено негайно виїхати до Вінниці, — осідку Начальної Команди Української Галицької Армії і порозумітися в тій справі з Командуючим цією Армією генералом Микиткою, передавши йому особистого листа Командарма Омеляновича-Павленка.

Всі частини, що мали брати участь у поході, мусіли відійти від позицій зайнятих польськими військами і зосередитись у південно-східній частині трикутника: Шепетівка—Миропіль—Любар та зайняти вихідну позицію.

2. Між 7-12 грудня перейти через райони, зайняті частинами Галицької Армії, а 10-11 грудня почати форсувати залізницю між станцією Голендри (біля Козятина) і Гулівці (біля станції Калинівка).

3. Після форсування залізниць, Армія мала зосередитись в районі сіл: Прилуки—Вахнівка—Вівсянки. Для успіху наміченої операції, план цей мав бути переведений швидко і несподівано.

7. XII. 1919 року, о 12-ій годині вночі, Армія розпочала рух.

Пішки йшов за колоною і Пан-отець протопресвітер Української Армії Павло Пащевський, який безмірно тішився симпатіями всього козацтва і був правдивим радником і духовним Отцем всього війська.

Виконуючи Наказ Командуючого Армії, в ніч 7-го грудня 1919 року, з кінним козачим відділом, в кількості 40 чоловік, вирушили ми в напрямку м. Хмельник, цілий район якого був зайнятий повстанськими відділами Отамана Якова Шепеля. До ранку був установлений зв'язок з повстанчими відділами і за особистою допомогою Отамана Шепеля вдалося установити зв'язок з Командиром 2-ої Галицької Дивізії сотником Шашкевичем. Цю Дивізію я особисто організував і нею командував в складі Галицької Армії на протязі цілої Галицько-Польської війни, займаючи фронт від Львова до Рави-Руської.

Довідавшись про мету дальшої боротьби за Волю України, сотник Шашкевич виконав всі мої диспозиції, як свого бувшого безпосереднього Коменданта. Негайно цілий мій відділ було переодягнуто в уніформу Галицької Армії, наряджено спеціальний потяг «Хмельник—Вінниця» і видано наказ, що відділ цей від'їздить негайно через Вінницю до Староживотова, де має обняти охорону залізниць і всіх прилягаючих до цього району стратегічних пунктів.

Переїзжаючи вузькоторовою залізницею, в районі станції Калинівки, під нами під мостом переїздив ешелон денікінського війська. Козаки, дивлячись з вагонів свого потягу вниз, жартуючи говорили: «А все ж таки ми зверху!»

В дві години дня наш відділ, разом зі мною, при повному озброєнні, переходив вулицями Вінниці до місця перебування Начальної Команди Галицької Армії. По дорозі, назустріч нам попадали денікінські старші офіцери зі Штабу їхньої 12-ої армії, який був розміщений в Вінниці. Коли б вони знали, що то була за частина, пошану якій вони віддавали! . .

Генерал Микитка, прочитавши лист Командарма Омеляновича-Павленка, розвів руками і сказав: «Такі речі, як оце ви зробили у білий день, пробравшись у вороже розташування з цілою озброєною частиною, на правду могли виконати лише очайдушні козацькі голови!» Негайно було усталено порозуміння між обома Командантами Українських Армій. Ні один стріл не пролунав, ні одної кроплі братньої крові не було пролято. Більше того, — галицькі частини,

наприклад, у м. Пикові, де стояла галицька артилерія, замінили Київській Групі старі гармати на нові і ще «позичили» десяток коней, які мали повернути при першій зустрічі. Так само багато разів шпиталі галицьких частин приймали наших тяжко раних козаків та старшин на лікування.

Отаман Омелянович-Павленко в проекті листа до Начальної Команди Галицької Армії, 5. I. 1920 року (с. Рогова) писав: «Сталося те, що мусило статися. Я особисто в тім глибоко був переконаний».

Виконавши наказ, 15. XII. я вже з відділом був в районі Липовець—Староживотів, ставши до звіту Командарму про виконання його наказу. З цієї хвили мене було призначено до виконання обв'язків Начальника Штабу Армії.

Від 11-го грудня 1919 року до 6-го лютого 1920 року, Армія знаходилася в заплілі Денікіна, нищучи його бази і службу зв'язку, забираючи денікінські штаби та окремі відділи до неволі.

День 5-го лютого 1920 року був знаменний в історії Зимового Походу тим, що до нашої Армії прилучилася повстанча група, в районі Єлисавет—Знаменка на Херсонщині, під командою Отамана Андрія Гулого-Гуленка. Побачення відбулося в селі Клинець, і з того дня Отаман Гулий-Гуленко з'явився призначений Командиром 1-ої Запорізької Групи, до складу якої увійшов і цілий його повстанчий відділ. В цих днях і в цій місцевості, переважно в районі Чорного Лісу, відбувся перехід денікінсько-большевицького фронту через розположення нашої Армії. Всі далші військові операції, аж до кінця Зимового Походу, відбувалися в заплілі вже не білого, а червоного московського загарбника.

Для поширення ідеї збройної боротьби на всіх землях розлогої України, Командування Армії вирішило перейти ріку Дніпро на Лівобережжя в район Полтавщини, використавши час, коли Славута-Дніпро був скований льодом. Подія ця відбулася між 13 і 16-им лютого 1920 року. Коли ми переходили Дніпро, старі сивоусі рибалки радили нам не довго гуляти в степах Гетьманщини, бо дуже скоро прокинеться зі сну старий Дніпро і рушить до своїх порогів, а тоді буде всім нам велика робота, бо через Дніпро тоді ко-нем не перескочиш.

Населення Лівобережжя радісно зустрічало наші війська. В зайнятих місцевостях були скликані зібрання селян, виголошені відчити про Самостійність Української Народньої Республіки і дана була широка інформація про діяль-

ність Головного Отамана і Уряду за кордоном. Було також переведено організаційну роботу для відновлення партизанських відділів по селах. В цей час Штаб Армії дістав відомості, що Троцький (Бронштайн) вислав велику кількість агітаторів, яким дав такі завдання:

1. «Не навязивать українському крестьянству комуни до тех пор, пока наша власть там не окрепнет».
2. «Осторожно заводите комуни в бивших іменіях, — под названіем артелей ілі товаріществ».
3. «Утверждать, что в Росіи нет комуни».
4. «В протівовес самостійнику Петлюре і другім, говоріть, что Росія тоже прізнает самостійность України, но с советской властью і что Петлюра продают Україну буржуазним государством».

Радив Троцький своїм агітаторам ще говорити українським селянам, що большевики проти Петлюри не воюють і, поки не розіб'ють Денікіна, розпускати чутки, що советська влада є в союзі з Петлюрою! Троцький далі казав: «Ні на одну мінуту не забувайте, що Україна должна бити нашей, а нашей она будет только тогда, когда будет советской».

Ставлячи своїм агітаторам такі завдання, сам Троцький признавав, що: «Труднее дело обстоит с Петлюрой, так как украинское крестьянство только на него і надеется».

Маючи на руках такий ревеляційний документ, наше Командування вирішило його передрукувати, додавши до десяти заповідей Троцького своїх дванадцять, і розповсюдити між населенням. Так появилася відозва: «Народе Український!», яка мала надзвичайно великий вплив на населення.

Установивши зв'язки і передавши розпорядження і директиви нашого Командування і Уряду місцевому українському населенню та партизанським відділам, Армія знову повернулася на Правобережжя.

В цей час вороже командування сконцентрувало великі сили в районі Черкаси—Сласавет з метою знищити Українську Армію. Маючи на увазі брак набоїв і зброї, Командуючий Українською Армією, після наради з Командирами Груп, постановив піти на південь і вдарити на місто Вознесенськ, щоби там здобути зброю від ворога.

Добре забезпечивши себе з півночі, Армія мала швидким ударом захопити 16-го квітня на світанку місто і двірці Вознесенськ, залізничний міст біля міста та інші переправи і, опанувавши та забезпечивши за Бугом досить значний терен, переправитись на другий бік річки.

Початок атаки на Вознесенськ призначено на третю годину ранку 16. IV. 20 р. Ліве крило забезпечувала Волинська Група. Київська Група мала наступати на Вознесенськ вздовж залізниці, захопивши головний двірець.

Головний удар на Вознесенськ мала перевести Кінна Бригада з чотирох полків під моею командою та при піддержці Запорізької Групи, під командою Отамана Гулого-Гуленка і Кінно-гірного Дивізіону полковника Алмазова. О третій годині ранку, використавши темноту ночі, всі чотири кінні полки були сховані і замасковані на обох крилах ворожого розположення і тільки невеличкі дуже слабо озброєні частини піхоти, з метою демонстрації, були скеровані до безпосереднього наступу на місто Вознесенськ.

Ворог вже знав про наближення Української Армії і відповідно приготувався до її зустрічі. Гарнізон Вознесенська, скріплений двома військовими школами з Миколаєва і Херсона, окопався перед Вознесенськом. Два броневики охороняли Вознесенськ з боку залізниці. Саме в той час у Вознесенську відбувався комуністичний з'їзд і треба було чекати, що всі учасники з'їзду стануть до зброї і цим збільшать кількість ворожого гарнізону.

Настав час наступу.

Коли наші піші частини підійшли на 600 метрів до ворожої позиції, подув вітер і розвіяв густий туман. Перед нашими очима раптом з'явилися ворожі укріплення і місто Вознесенськ. Ворог відкрив сильний кулеметний вогонь. Наші частини залягли в степу, в глибоких борознах. Бій тривав не довше десяти хвилин і на умовлений знак, наша піхота почала поволі відступати. Ворог, захоплений нашим відступом, негайно залишив свої окопи і перейшов до наступу. Ворожі кулемети були зняті зі своїх гнізд, покладені на тачанки і вирвалися переслідувати наші «відступаючі» частини. Нам тільки цього й треба було. На умовлений знак, мною були випущені дві червоні ракети і... як вихор, ніби з під землі з'явилися і кинулися на ворога чотири полки нашої безстрашної кінноти. Ворог став як зачарований. В цю хвилину із-за найближчої могили вдарили шість гармат Кінно-гірного Дивізіону полковника Алмазова. Стрілами прямої наводки, всі ворожі тачанки з обслугою були в один мент знищені. Отаман Гулий-Гуленко з цілою своєю Запорізькою Групою кинувся за нами до атаки, як головна наша резерва. Розпочався жорстокий бій за місто Вознесенськ.

Літопис Зимового Походу Армії Української Народної Республіки, записаний ад'ютантом Головного Отамана Симона Петлюри — полковником Олександром Доценком, цей

момент описує так: «Кінна Бригада, під командою полковника Долуда, в кінному строю збила ліве крило ворога і так хвацько почала рубати, що на лівім крилі з ворожого відділу втікло лише 15 кінних, а піхота і решта кінноти, все загинуло під ударами тяжких козацьких шабель».

Ад'ютант командира Київської Групи старшина Ващенко пустив на ворожі броневики паровоза і змусив їх утікати на двірець Василюва—Киевці. Це допомогло Київській Групі захопити Вознесенський двірець.

Місто Вознесенськ і переправа через Буг за короткий час опинилися в руках Української Армії. На полі бою лежали понад 300 трупів і до 400 ранених большевиків, забиті коні та різне військове майно. З нашого боку було забитих лише двох козаків, п'ятеро ранено і поранено декілька коней. Було захоплено 2 000 000 рушничних набоїв і 32 000 гарматних, 2 важкі гармати і 18 легких гармат, 8 гірських і 12 мітральєз, 5 000 рушниць, 48 кулеметів, 4 ешелони військового майна, 4 000 возів ворожого обозу, 10 000 000 советських грошей і багато цінного господарчого та технічного майна, продавши яке населенню, Армія виручила великі гроші, чим забезпечила себе на довший час. Одягли й обули козаків, бо в ревкомі захопили багатющій склад одягу та взуття.

Тимчасом Кінна Бригада вже була по той бік Бугу, з боем захопила станцію Васелино та розпорошила цілий ешелон комуністів, що йшов з Одеси на допомогу гарнізону міста Вознесенська.

Таким чином, після взяття Вознесенська, Армія Української Народньої Республіки стала господарем положення на величезному терені.

День перемоги під Вознесенськом, Командуючий Армією генерал Михайло Омелянович-Павленко назвав днем «Нагороди нашому козацтву за довгий, тяжкий і славний Похід».

Перейшовши Буг, Українська Армія підійшла до м. Анаєва. Розвідка донесла, що ворог з Одеси, Уманя і Ольвіополя направив три спеціальні відділи силою до 5 000 багнетів для ліквідації нашої Армії. В триденних боях Українське Командування ужило тактики ліквідування ворога по частинах. Невеличкі відділи затримували спершу дві групи ворога, а третю групу Українська Армія в одноденному бою цілковито знищила. За ніч, перегрупувавши свої сили, Армія розбила другу большевицьку групу. На третій день, при допомозі повставших селян і Чорноморського відділу

Вільного Козацтва, під командою полковника Пчельника, була знищена остання большевицька група.

В дальшому марші на з'єднання з Головним Командуванням і новоорганізованими Українськими Дивізіями, Армія в днях 1-го 2-го травня вступила в район розположення частин Галицької Армії коло м. Балти. Першою прилучилася до нас Кінна Бригада в складі двох полків під командою сотника Шепаровича. В днях 3-го і 4-го травня наша Армія перевела остаточний прорив большевицького фронту в районі Тульчина—Ямполь, взявши до неволі велику кількість полонених.

В рапорті від 6-го травня, Командарм разом з Командуючими групами писали на ім'я Головного Отамана: «Сьогодні 6. V. з особливим почуттям висилаються роз'їзди для зв'язку з Вами. Після п'ятимісячного роз'єднання, Армія Української Народньої Республіки, виконавши даний їй Наказ, щаслива знову вітати Головного Отамана і, знаючи фактичні обставини на Україні, переконана в остаточній перемозі Українського Народу над всіма його ворогами.

Хай живе вільний Український Народ!

Слава Головному Отаманові!»

10-го травня я мав шану особисто виїхати з військовим почотом на зустріч Головного Отамана, який прибув до місця постою Штабу Армії в м. Ямполь над Дністром. При в'їзді до самого міста, представники місцевих селян також вітали Головного Отамана Симона Петлюру та по старовинному українському звичаю передали Йому хліб і сіль.

Так закінчився 1-ий Зимовий Похід.

Полковник С. Бунчук.

3 **недавнього минулого**

За останні два роки гетьманська преса з піною на вустах конкурує з пресою Комітету Михайлова в атаках на українські демократичні організації. Гетьманська «Батьківщина» з дня 12. IV. ц. р. досягла вершка в тому напрямку. Ця газета найбільше приділяє місця для гетьманських малоросів, що як скажені обливають помями покійного Головного Отамана Симона Петлюру, який боровся і життя своє віддав за волю України. Натомість бувшого Гетьмана П. Скоропадського і його про-російську політику стараються виправдати та представити його як «героя». Щоб дати правдиве насвіт-

лення цієї «історичної» постаті та показати, хто є правдивим національним героєм, я дозволю собі зробити витяг зі спогадів генерала Ярошевича, не тільки «якогось там» генерала УНР, як казали б наші малороси, але також і бувшого царського генерала. Витяги беру із збірників «За Державність», що тепер є свого роду унікатом, бо в продажу їх нема і майже ніхто на еміграції їх не бачив.

Генерал Ярошевич та ген. П. Скоропадський кінчили разом Пажеський Корпус та служили в Царській Гвардії: Скоропадський у Кінному Полку, а Ярошевич у гвардії піхоти. Після закінчення Академії Генерального Штабу ген. Ярошевич, як капітан, був призначений начальником штабу 12-ої армійської дивізії, з якою перебував у боях проти німців у Сх. Прусах. Підвищений до ранги полковника, став командиром полку, а далі, як генерал обняв командування 12. дивізією піхоти на румунському фронті. В осені 1916 р. був призначений командиром XI. Корпусу, з яким прибув з Румунії до Кам'янця-Подільського в лютому 1918 р. Гетьман призначив ген. Ярошевича командиром 2. Подільського Корпусу.

Я подав коротенько інформацію про військову службу ген. Ярошевича, який колись був близьким приятелем ген. Скоропадського й написав свої спогади про його гетьманування. Отже гетьманці, а зокрема полк. Яворський та його братія, не зможуть сказати, що спогади написав «якийсь там соціяліст». Додам, що ген. Ярошевич після російсько-української війни весь час перебував у Польщі в таборі у Калищі. В 1945 р. його або вивезли на Сибір або прямо «зліквідували», як це вони зробили з ген. Сінклером, якого правдоподібно повісили на площі в Сосновці на Горішньому Шлезьку. в Польщі.

Про момент приходу Скоропадського до влади пише ген. Ярошевич: «2. квітня появилось оголошення про «обрання» українцями Гетьманом Павла Скоропадського». Думаю я: це ж мій товариш однокашник по Пажеському Корпусу, не зробить помилки свого прадіда. Гетьман, так Гетьман! Але чому ті, що підготовляли вибори гетьмана, не повідомили про це ні український народ, ні українські частини, що вже були розміщені по гарнізонах. Це все мені особисто видавалось якимсь дивним явищем...».

Про одну поїздку до Київа: «Іду до Київа, іду до Військового Міністра; каже, що він не знає, що робити. Іду до Гетьмана. Доповідаю про становище об'їзду частини, а також про

затяг до Добровольчої Армії. Гетьман відповідає: «Це все нічого, нехай». Ну, нехай, так нехай: Гетьманові видніше. Порущую справу про заарештування старостами деяких старшин. Гетьман відповідає: «Я добре не знаю». Іду до дружини Гетьмана, бо вона найбільше знала, що діється на Україні. Після наших розмов дружина гетьмана запросила мене на сніданок, тільки в родинному оточенні... Я повернувся до Винниці: думаю — погано...»

Про молодих українських старшин: «Десь у липні був перший випуск вихованців Київської Інструкторської Школи Старшин. Після розподілу їх по частинах усі командири полків стали доносити, що це не старшини, а цілковиті незнайки. Треба знати, що командири полків були запеклі москалі, або такі наші малороси, яким вже патріотизм молодих українських старшин не йшов на руку. Правда, ці старшини були слабенькі, як інструктори до перевишколу кадрів по частинах, але-ж багато з цих старшин були в російській армії на фронті і мали бойові нагороди. Крім того, більшість із них були селянські діти, які й багато світу не бачили, але-ж вони були нащадки славних запорожців.

Я проектував зібрати цих молодих старшин до штабів дивізій, призначити персонал учителів і розпочати навчання й муштру. Пищу про все до Києва, але з Києва цілком несподівано вийшов наказ: звільнити усіх старшин зі служби незалежно від того, що вони скінчили Інструкторську Українську Школу. Цей засіб не був державно продуманий ні Гетьманом, ні його оточенням. Молоді старшини, що мали стати засновниками демократичної армії, зі старшинського становища знову повертали до дому і більшість з них до копей, волів і інших господарських зайнять. Натурально, це їх озлобило й тому в майбутньому вони дали для повстання Директорії добрий матеріал».

Щоб допомогти принаймні деяким із цих старшин, ген. Ярошевич зформував старшинську сотню, що мала теж охороняти різні склади державного майна. В зв'язку з цим покликано ген. Ярошевича телеграмою на початку листопада до Києва, до міністерства військових справ. Далі ген. Ярошевич описує в своїх спогадах розмову з Військовим Міністром, з гетьманом Скоропадським та з Міністром Внутрішніх Справ, Рейнботом. Військовий Міністер, старий генерал Рогоза, прийняв пояснення ген. Ярошевича, що він zorganizував старшинську сотню за згодою Ген. Штабу. Гетьман зробив на Ярошевича пригноблююче враження; він ходив по кімнаті та повторяв: «Такі заплутані політичні справи, та-

кі заплутані...» З одного боку кімнати була велика завіса при стіні. «Я відразу відчув, що там хтось сидить і підслуховує нашу розмову», пише ген. Ярошевич. На питання Гетьмана: «Що Ви там, пане генерале, формуєте?» дав ген. Ярошевич таке в'яснення, як і В. Міністру і здавалось, що Гетьман цим задовольнявся. Однак справи не закінчив, а після його до міністра внутрішніх справ, Рейнбота, бувшого прокурора Петербурзького Окружного Суду, що втік від большевиків та прибув до Києва. Говорив, звичайно, до генерала російською мовою. Його говорення розлютило ген. Ярошевича і той дав Рейнботові гостру відправу. Після чого Рейнбот змяк та сказав: «Вот відіте, как хорошо, что Ви приехали, мы поговорили і дело в'яснілось, только я Вас очень прошу не препятствуйте, чтобы Полковник Гусаков снова бил повітовим старостою, ето відіте лі брат моей жени і ему там очень хорошо». Ось тут і була собака закопана. Пише ген. Ярошевич про того плк. Гусакова, що «хабарі ледве що не з бліх здирав і знущався над українським населенням. Тому... я усунув хабарника полк. Гусакова, але його знову було призначено старостою...»

Перебуваючи кілька днів у Києві в своїх знайомих, ген. Ярошевич вже завважив, що там щось підготовлялось. В поворотній дорозі до Винниці ген. Ярошевич роздумував над тим, що бачив і чув. Він пише:

«Гетьман бачив, що «політична ситуація заплутана», то треба б було не піддаватись до заплутання, а хотьби один раз добре крикнути, що Україна для Українців, а не для німців і Москви, а опертися на українських патріотів, хоч і не досвідчених у будові держави, алеж «Рим не зразу збудували». Припустимо, що за тверде поставлення Гетьмана проти німців і москалів його могли заарештувати або усунути з гетьманства. Тоді б він зробився українським — Богданом Хмельницьким...»

«Передбачалось організувати на Україні вісім корпусів, то пощо ж треба було усувати з армії більше трьох тисяч молодих українських старшин, які вже закінчили курси, і тих, які були кандидатами на перевишкіл, а москалів, які втікали від большевиків на Україну, призначати до українських частин?...»

«Але в тій «скрутній ситуації» ролю для України відігравали дружина Гетьмана і дружина фельдмаршала Ейхгорна (якого було забито); це були рідні сестри, доньки багатого московського купця. Отже, дружина гетьмана тягнула Україну до московського воза, а друга сестра до німецького, щоб

Україна була німецькою колонією. Я вже вище подав, що дружина Гетьмана втручалась в політичні справи свого чоловіка. На мою думку Гетьман зробив велику помилку, що не простудіював добре історії України і її гетьманів...»

«Користуючись початком розкладу німецької і австрійської армій, йому треба було почати повстання згори, самому для цього увійти в контакт з українськими національними партіями, що творили революцію на Україні, свій уряд розігнати під три чорти, а наставити, хоч і менше працездатний, але суто-національний (фахівці за гроші залишились би, тимчасово, як допомогачі)...» Далі ген. Ярошевич вираховує, що треба б було гетьманові зробити...

Коли 18. листопада вибухло у Винниці повстання проти гетьмана, ген. Ярошевич пристав до повстанців та вислав частину військ до Києва. До цього спонукали його, як він каже в своїх спогадах: «руйнуюча діяльність москвинів-бюрократів, якими було обсаджено головні адміністративні посади»; «безправні арешти українських патріотів у тому числі і Симона Петлюру»; «хабарництво, безсилість самого гетьмана, крутість німців, і остання крапля, що переповнила мою чашу терпіння, це моя візита у Міністерство Внутрішніх справ Рейнбота, запеклого москаля з німецького роду».

Друга сторона медалі.

Про «другу сторону медалі», себто про Головного Отамана С. Петлюру, читаємо в спогадах ген. Ярошевича:

«Дістав я телеграму, що приїжджає до мого гарнізону Головний Отаман С. Петлюра. В телеграмі зазначено, щоб зустрічі не робити. Увечері тогож дня я мусив представити Головному Отаманові ті частини, які залишилися у Винниці. Був темний, туманний листопадовий вечір. Я заїхав за С. Петлюрою і ми автом з одним осаулом поїхали за місто, де були касарні. В темній свитці, смушковій шапці, малого росту, щуплий, з трохи горбатим носом, з мутноблакитними очима, С. Петлюра з першої хвилини не зробив на мене враження. Дорогою мовчали. Підїхали до майдану, де стояли війська: я наказав шоферові направити проміння прожекторів авта на Петлюру і весь час тримати його в промінні електричного світла; як герой по майдану серед військ йшов Симон Петлюра. Різка й красива картина. Обійшовши війська, зупинився недалеко від них і сказав кілька слів. Виразний голос, надзвичайно красива дикція, проста полтавська мова — враження робили чудове.

Потім наказав звести усіх до якоїсь великої салі. Еге!.. поміркував я собі про невеликого ростом Петлюру, що з кожною хвилиною виростав у моїх очах. Коли всі перейшли до салі, С. Петлюра зібрав їх навколо себе і почав говорити голосом притишеним, але дикція його була остільки чудова, сама конструкція промови остільки проста, що кожне слово так і **вліплялося в ухо**. Почав з життя села, про утиски гетьманської адміністрації. Голос його кріпшав. Про відібрання землі, переданої Універсалом ім, селянам, про карні експедиції. Голос усе кріпшав. «Шомполів багатьом із вас давали?» — «Усім давали, усім!», кричала ціла саля. Кричали і ті, яким певно не давали. Коли Симон Петлюра скінчив промову, наелектризування слухачів дійшло до краю. Я крикнув: «Слава Головному Отаманові!» — «Слава! Слава!» — вирвалось з усіх грудей, і козаки як пушину підняли його на руки й понесли до авта; понесли й мене.

Отже це була моя перша зустріч з Головним Отаманом Військ УНР, Симоном Петлюрою. Пізніше багато разів зустрічалися на фронті й у таборах інтернованих у Польщі. Після від'їзду Симона Петлюри з Винниці, бувало запалю цигарку, сяду тай думаю: Гетьман йшов з московськими панями і за панів, тому його народ усунув, а С. Петлюра йшов з українським народом, тому Петлюра залишився в серцях українського народу на віки вічні — **Героєм нації!** А гетьман України, генерал Павло Скоропадський, на віки залишився зрадником українського народу, бо в останню хвилину свого урядування він знову запряг український народ до московського воза»...

Стільки з спогадів генерала Ярошевича. Ще додам: в «Свободі» ч. 77 від 24. квітня ц. р. є оголошення, що Громадський Комітет Українських Організацій в Нью-Йорку — Відділ УККА, святочно відзначає 40-ву річницю відновлення традиційної Української Гетьманської Держави — Гетьманом Павлом Скоропадським в 1918 р. (?!).

Але цьому Комітетові треба було видати інше оголошення і подати до «Свободи», а саме: 14. листопада ц. р. сповнилося 40 років, як Гетьман України Павло Скоропадський видав свою грамоту, що він знову Україну віддає під опіку москалів, а сам утікає до Німеччини.

І до цього часу ні бувший гетьман ні бувший «гетьманич», ні гетьманські малороси так Гетьманську Грамоту і не анулювали!

Так було

В 1900-их роках українці Галичини вступають у нову фазу свого національно-політичного себевиявлення, леліаного й плеканого найкращими синами й доньками народу впродовж століть.

Ці роки, як передсвітанок відновлення власної держави, дуже багаті змістом й, на мою скромну думку, як одного з тих, що тоді виростали, мають велике значення для докладнішого пізнання подій, що розвивалися в краю й поза ним.

Що національно-політична свідомість українців Галичини розвивалася тоді дуже швидко, доганяючи під цим оглядом поляків і чехів, то вона не прийшла сама від себе. Праця над нею не була легка, й не була «мрійницьки гуррапатріотична», «славо-чи користололюбива». Щоб врешті стати «в народів вольних колі», вона мусіла бути й була основна, систематична, всестороння у всіх ділянках, вповні жертвенна, а в парі з тим дуже інтенсивна рівночасно згори ведена керівниками політичного, культурного й господарського життя, та з долини чимраз то численнішою патріотичною й високоїдеюю, повною посвяти, інтелігенцією в усіх українських організаціях й установах та товариствах: в тов. «Січ», «Сокіл» та університетською молоддю, що з фанатичною любов'ю й самовідреченням (т. зв. «залізні» студенти) «йшла в народ», як тоді говорилося.

Партійної гризні тоді не було. Праця була скоординована, себе взаємно доповняюча і давала помітні здобутки. Особливо видатний вклад у ту працю дала «Просвіта» своїми книжечками, календарями й організацією читалень у найбільш відсталих, загулюканих, та в додатку баламучених москвофільством, місцевостях, бо в угоду з поляками вже ніхто не вірив. Асуспільне, негідницьке явище «хруня» находить зростаючий, різкіший осуд мас й зачинає зникати.

Чимраз то ширші круги українського населення включаються активно в боротьбу за свої людські, національні й політичні права. Навіть школярі народної школи дістають «двійки» й злі ноти з «поведінки» за те, що пишуть у своїх шкільних задачах «руський», а не «русский», «Чайковський», а не «Чайковскі», «Кульчицький», а не «Кульчицкі» і т. д., добиваючись цим пошани, а не перекручування й польонізування народньої мови.

Польська шляхта й польська адміністрація краю звикла зовсім ігнорувати тих «Грицьуф з чарним поднебенем», «тих хамуф», «тих бидлякуф псякревських», — як звикли казати; загострює ригор супроти українців; і... ллється кров селян й українських студентів Львівського університету. Але у відповідь на те, — гине від кулі студента Львівського університету Мирослава Січинського намісник, (а заразом й зверхник польської адміністрації Галичини), граф Андрій Потоцький.

Стара засада «смирного теляти, що дві мами ссе» — втратила всякий глузд і відійшла до історії.

Вся праця в краю мала на меті здобути й приготувитись до автономії для Галичини, Буковини й Закарпаття (домогання українських послів), як етапу до створення української самостійної держави (відозва «Народнього Комітету» до народу з дня 5 січня 1900 р. і студентське віче у Львові з того ж року).

І тій титанічній праці треба завдячувати, що з вибухом війни в 1914 р., на заклик Головної Української Ради й Боевої Управи («український цісар і український Генеральний Штаб», — як говорив др. Ковшевич, штабовий лікар австрійської армії в Бережанах), — з віками окріпачуваної, ще недавно, здавалося, безнадійно інертної маси — около 35 000 добровольців зголосилося до військової служби в рядах Українських Січових Стрільців, як першої військової частини майбутньої української держави, яка мала вирости із зачатої війни (весь майже актив національно-політичного відродження був мобілізований до австрійської армії). Цілий край по-мужньому й гідно зносить всі тягарі війни, а головне інтриги поляків (концентраційні табори), варварське вішання старців на придорожніх вербах малярськими жовнірами, намагання русифікації краю Росією, — у сильній вірі, що війна довго не потриває й напевно принесе волю українському народові.

Але, як показали відтак часи польсько-української війни й повоєнні роки, нам бракувало в Галичині ще найменше 10-15 літ такої інтенсивної праці, щоб власний державницький спосіб думання постав ліпше вглиб мас й інтелігенції. А це було б нам таки придалося й нині.

Згадуючи це коротенько в сорокріччя проголошення Центральною Радою в Києві Української Народньої Республіки самостійною, суверенною незалежною Державою Українського Народу, хочу торкнутися справи гербу й на-

ціонального прапора Галичини згаданих в горі років і гербу та державного прапора, ухвалених Центральною Радою.

Співаючи колись, тобто в ті давні часи, українські патріотичні пісні, вчилися ми розуміти й цінити свій герб Галичини (другі народи, особливо поляки, були для нас добрим приміром). І жовтий лев на синьому тлі прикрашував в середині, а деінде й зовні, народні доми, читальні «Просвіти», «Руські Бесіди», а навіть мешкання свідоміших громадян. Такі ж герби різблено, відливано в гіпсі й металі, вишивано, роблено з кораликів і т. п. Лишень з чергуванням барв національного прапора бувала часом й смішна ситуація. Правда, ми співали в пісні: «... а краска стягу жовтий цвіт на синім полі як блакит»¹⁾, але звичайно всі всюди казали «синьожовтий» прапор, подібно як казали на польській національний прапор «червонобілий», а не «білочервоний», але вже на австрійський ніхто інакше не казав як «чорножовтий» (чорний двоголовий орел на жовтому полі), до того вчили в школі й при війську. І коли, ми гімназисти, носили (я зачав від першої кляси в 1906 році) маленьку синьожовту стяжечку на шапках під «G», хтось з часом звернув увагу, що вгорі має бути жовта барва, а під нею синя. Тоді ми носили ті стяжечки вертикально, а коли директор школи заборонив носити того роду відзнаки, (учні-поляки теж носили свої національні відзнаки), тоді ми вишивали в шапках синьожовту підшевку, а знімаючи з голови шапки, ми ставили їх все підшевною догори, щоб було видно «хто ми і чий ми діти». Тут чергування барв нашого національного прапора переставало бути для нас проблемою, якої ніхто авторитетно не пояснив й не усталив. Так було аж до 1914 року. Під час всіх більших національних свят і маніфестацій та здвигів 1908-1914 років, все було таке ж обертання прапорців і лент, бо все був хтось, що твердив, що першою барвою є жовта, а інші переконували, що таке чергування барв прапора мають шведи, отже у нас не може повторитися. З таким чергуванням барв нашого національного прапора емігрували наші селяни за океан, де й по всіх кльобах, народніх домах і церквах фондували національні прапори із синьою барвою вгорі, а жовтою вдолині. Таку ж відзнаку «носив понад ухом» й УСС (незнання стало традицією). Синьожовті прапори можна було бачити й на Україні в 1917 році, аж Центральна Рада ухвалила й впровадила в ужи-

---

¹⁾ Пісня зачиналася: «Гей там дівтора руська йде...»

вання герб і державний прапор Української Народньої Республіки та виразно означила чергування барв прапора.

Щоб даліше не ширилося баламутство, що «... зображування великого і малого гербу», виконані М. Кричевським і затверджені Центральною Радою, не означували ні барви тризуба, ні не вмістили його на барвному щиті. Справжнім гербом стався тризуб, щойно в двадцятих роках нашого століття, як українська суспільність стала його зображати виключно золотою барвою на виключно блакитному полі, себто традиційними національними барвами, — та що «... сучасний геральдично правильно оформлений герб, яким користується українська суспільність, себто золотої барви тризуб, з хрестом і без нього, на блакитному полі, не був ніколи установлений законами, він установився на основі загального національного вжитку, вікових традицій європейської геральдики та зусиль українських гербознавців...»²⁾ — тверджу для історичної правди:

Справа державного гербу й державного прапора була предметом нарад кількох сесій Центральної Ради. Із пропозицій внесків я затамував:

- 1) золотий плуг і сніп пшениці на голубому тлі неба;
- 2) зоряний прапор, на зразок американського, (кількість зірок = кількості губерній);
- 3) прапор на зразок французького із золотими буквами «У. Н. Р.»;
- 4) як герб — козак з мушкетом;
- 5) врешті прийнятий й ухвалений Центральною Радою як **герб** — золотий тризуб Володмира Великого (тризуб без хреста) на блакитному тлі, а барви державного прапора: головна й перша барва — жовта, як заступна барва золотого гербу, а другою з черги блакитна барва тла гербу.

Барви чергуються згори в долину; як вертикально, тоді від держака — перша барва гербу, — а як в круглій формі — тоді від середини назовні.

Той і так ухвалений герб (дарма, що «не був уміщений на щиті») і державний прапор уведено зараз в армії і всіх державних установах, а всі державні й військові печатки були з тим же гербом без хреста й уживано тільки «жовто-блакитного» прапора.

---

²⁾ Др. Роман Клімкевич: «Християнська символіка державних інсигній України». Календар «Провидіння» на рік Божий 1958, стор. 107 і 110. Видавництво Союзу українців-католиків «Провидіння». Філадельфія, 1958.

Про це писали тоді часописи і цього факту не можна заперечувати, наколи ходить про об'єктивну правду, а не «позитивне» чи «негативне» ставлення до Центральної Ради, та чи в протоколах з ухвальних засідань «пропущено» вище вписане пояснення про чергування барв прапора.

Було б добре, якби ті, що справу добре знають, а в першу чергу члени Центральної Ради, доповнили ці мої свідчення, щоб уже в повному виданні Енциклопедії українознавства були зазначені ті об'єктивні дані.

До часу ухвалення гербу і прапора, як описано вище, тобто ще в зимі 1917/18 р. у Києві був поширений Київський герб з ахристратигом Михаїлом, що мав на щиті й галицького льва. Цей герб був дуже гарно виконаний (не знаю ким), а носили його на шапках і Січові Стрільці (СС).

По акті злуки українських земель в одну Українську Народню Республіку (22. I. 1919 р.), герб і прапор, ухвалені Центральною Радою, стали всеукраїнськими знаками Соборної Суверенної Української Народньої Республіки і змінити їх може тільки з волі всього українського народу обрана законодавча влада звільненої від окупації України.

В чужих займанщинах ми віддавали шану державним гербам і прапорам, але ніколи не затрачували глибокого почування байдужности до них, бо вони були знаками нашого поневолення. Від часу утворення суверенної держави, котру її тимчасова закондатна влада, тобто Центральна Рада, впровадила й поставила в ряди других суверенних держав, у нас віджило почування державницького народу.

Вороги й противники української державности уживали й далі уживають всіх способів, щоб знову зробити з нас збайдужнілу масу, легко податну на «переконуючі аргументи» про наші недоліки, як недержавницького народу («дух степу»), про національне питання, чи пак національні держави, як романтичний пережиток, про наростання сотень державних новотворів з різних національностей, про універсалізм і т. п. Тому уживали збройної сили, осміщували ту державність, навіть у формі періоду т. зв. Визвольних змагань, тобто I—III унівесалів Центральної Ради, не кажучи вже про очорнювання й поборювання встановленої IV-им унівесалом державної суверенности. До тих засобів поборювань належить теж й приманливі та співчуваючі пропагандивні маневри: так звана українізація в Україні, за яку стільки видатних людей заплатило життям і час «ікри», який в Галичині організував большевицький консул у Льво-

ві Лончинський й т. п. «самовизначення з правом на відокремлення».

Безперечно, Центральна Рада робила великі помилки на протязі свого 13-місячного існування, алеж бо й відомо, що й причин було багато, що корінилися десь дуже глибоко, як вибранці народу не оминали їх. Проте — котра влада та котрі держави не роблять й тепер помилок зі шкодою для своїх громадян?

Маємо за собою й перед нашими очима багато досвіду. Використовуймо його, щоб чим скоріше помогти Батьківщині звільнитися з-під окупації.

Від Редакції.

Вміщуючи цінну статтю шановного автора, вважаємо за потрібне «щоб не ширилося баламутство» подати деякі вияснення.

Українською Центральною Радою по довгих дебатах дійсно було ухвалено вважати національний український прапор, як «жовтоблакитний», але... в виконання тої ухвали було прийнято скрізь і, **зосібна, у всіх частинах Української Армії, «жовтоблакитний» прапор з таким чергуванням фарб: синя (чи блакитна) вгорі (українське блакитне небо) й жовта знизу (золоті українські лани).**

Таке чергування барв не викликало ні в кого заперечень, аж, нарешті, ОУНм вважало за потрібне признати таке традиційне чергування національних барв не відповідним, а до того ж вважала за потрібне змінити й прийняту форму державного гербу «Тризуб св. Володимира», замінивши середнє вістря тризубу мечем.

На цьому полі піднялася колотнеча і остаточно ця справа стала предметом дебатів на II-й Сесії Української Національної Ради (49 р.)

По довгих дискусіях сесією УНРади було ухвалено вважати чергування українських національних барв в такому порядку: синя — згори (як перша фарба, хоч то і не відповідає вимогам геральдики), а жовта здolini. Рівнож сесією було ухвалено вважати Державним Гербом України «Тризуб кн. Володимира» без меча і без хреста.

В складі УНРади були тоді заступлені **всі українські політичні середовища**, за виключенням СГД (Гетьманців) і таким чином виданий в цій справі закон **обов'язує всю політичну українську еміграцію** і його може змінити лише правний український парламент в вільній Українській Державі.

Ю. К.—ТАМАРСЬКИЙ

В маєтку під Варшавою

(Розділ з книги «Шляхами Відродження»)

... Юрка цілу ніч трясла пропасниця і хідники, які позбирав з підлоги Малиновський та понакривав ними хворого приятеля, ніби і не гріли. Юрко трясся під цими хідниками і йому було чомусь соромно, ніби не його, а він когось виганяв на вулицю.

Лише стало розвиднятися, як Юрко, перемагаючи загальну слабкість, встав і пішов геть з ресторану Чижевського. Далеко він не зайшов. Кров посилено билась у висках і шум у голові перемішувався з болем. На краю вулиці, серед садів, де довга алея вела до якогось маєтку, він зупинився, глянув вздовж алеї і помітив дерев'яну лавку, захovanу серед кущів. Юрко попрямував до цієї лавки і сів на неї, хоч вона і була добре змочена нічним дощем. Мовчазні досі дерева прокинулися, зашелестіли листям та закивали гіллям. Теплий вітерець обгорнув Юрка і цей мирний куток, на землі заспокоював загнаного в безвихіддя скитальця. Він ліг на лавку, закрив очі і непомітно для себе заснув.

Як довго спав Юрко, — невідомо. Добрий сон діє завжди оздоровлююче. Звиклий спати в конюшні полку на соломі, де не треба було скорчуватися і де можна було вільно простягнутися, Юрко на цій дерев'яній лавці також простягнувся і... гримнув на землю.

Пронизливий крик пролунав у повітрі. Це закричала перелякана панна, яка в цей час переходила по алеї та якій раптом щось впало під ноги. А впав їй... Юрко. Він прокинувся, скочив на ноги. Панна ще більше перелякалася та знову закричала не своїм голосом.

— Не бійтеся, прошу пані! Я вам нічого лихого не заподію, — звернувся до неї Юрко.

У панни голос ніби віднявся. Вона дивилася на застрашуючу постать обірванця, вся дріжала і щось безупинно перебирала губами.

На несамовитий крик панни збігалися з городів та з саду маєтку робітники. Давати будь які вияснення не було як і не було коли, а тому Юрко вирішив піти геть. Але тут з усіх боків підступили до нього озброєні лопатами, сапами та граблями люди.

— Хто ви? Що вам тут треба? — нарешті промовила, підбадьорена присутністю людей, панна.

Юрко не знав що відповісти. Якщо виправдувати свій непоказний вигляд, — потрібно було довго розповідати, а що йому тут треба, то він і сам не знав, бо потрапив сюди випадково. Але ж відповідати треба було і то якнайшвидше, бо натовп ставав загрозливішим.

— Я студент! — раптом випалив Юрко і ця відповідь розсмішила перелякану було панну.

— Студент?! — перепитала сміючись панночка. — А якого університету, чи інституту, прошу пана?

— Київського Комерційного Інституту!

— А кого з професорів цього Інституту, шановний пан знає?

Юрко подав кілька прізвищ.

— А яку дисципліну викладав проф. Сльозкин?

— Товарознавство.

— А як виглядає професор Синопійський-Трофимів?

— Він досить грубий і в окулярах, бо короткозорий.

— То, пан, справді студент! — вже серйозно вигукнула панна. — Матко Боска! Та я також вчилася в Київському Комерційному Інституті.

До натовпу підбіг схвильований елегантно вбраний, середнього віку чоловік. Розіпхавши цікавих, він опинився перед панною і був здивований, що вона тисне руку якось обірванцеві.

— Що сталося, панно Маріє?! — переводячи духа, звернувся він до панночки.

Замість відповіді, панна Марія представила Юрія.

— Прошу познайомитись! Мій колега, студент київського комерційного інституту, пан Єжи...

Юрко не зрозумів. Він же себе назвав Юрієм, а ця панна перекутила і називає його якимось Єжим.

... Плеханов — управитель маєтку.

Плеханов вирячився було на Юрка, а потім подивився здивовано на панну Марію. Усмінене обличчя Юрка і серйозна постава панни Марії привернули Плеханову відповідну ввічливість і він, вклонившись Юркові, наказав людям повернутися до праці. Цікаві до пригод люди неохоче розходилися так і не довідавшись про причину крику панночки.

(Продовження в наступному числі)

Пекуча справа

Нав'язуючи до похорон сл. п. Пполковника І. Пекарчука, один з поважніших наших громадян надіслав нам листа, якого подаємо тут в дещо скороченому вигляді.

«... мої зауваження з приводу дуже актуальної пекучої проблеми в справі утворення фонду для старих та німецьких вояків...»

Не тільки мені, а й Вам відомо, що організації, які опікуються бувшими вояками Армії УНР, зараз не мають можливостей зробити більше, як вони зробили й роблять. І встає питання: а щож буде далі зі старими й німецькими вояками? Невже ж таки вони не заслужили пошани перед нашим українським громадянством? Невже ж українське громадянство не несе навіть моральної відповідальності за цих людей? Людей, які віддавали своє життя за вільну самостійну соборну Державу. Це ж не є якась окрема партія, члени якої залишаються під опікою своєї партії. Це ж вояки, які під українськими прапорами на чолі з славетнім Симоном Петлюрою здобували свою Державу! Це ж вояки славних героїчних походів проти наїздника! Це ж ті, що з мечем здобували волю своєму народові, а по відступові на чужину дали змогу владі нашій і цілій українській еміграції продовжувати боротьбу за нашу вільну Батьківщину. В ці чорні дні для нашого народу, для нашої знедоленої Батьківщини, ми, як ніколи, повинні загострити це питання перед цілим українським загалом. Пробудити громадянство до патріотизму та жертвенности й тим показати: за що ми боролися й боремося. Показати, що ми оберігаємо кожну людину, яка віддала все на Вістарь своєї Батьківщини. Пам'ять про цих людей повинна бути вічною.

Проїшли століття, та не вмерла слава Богдана Хмельницького, Мазепи і інших славних борців за кращу Долю свого народу, — не вмере й слава Симона Петлюри, та Його славного героїчного війська

Отже не тільки теплим словом будемо згадувати цих людей на могилах, а доведемо ділом, доведемо, що ми піклуємося за їх долю, долю їх жіннок, та дітей.

Киньмо клич до всіх, кому дорога наша Батьківщина, кому боротьба за нашу справу не є порожній звук.

Позовімо на це святе діло і церкву нашу. Хай же Вам Бог, та щирі серця допоможуть в цій справі...»

Короткий лист, але в цьому листі зачеплена дійсно пекуча справа. В часі українського зриву 40 мільоновий український народ не дав бодай кілька мільйонів вояків, які б стали на захист своєї Батьківщини, бо він був розбуджений «окраденим» з свого національного «Я» і тому «будити» й боронити народ пішло лише

кілька десятків тисяч відважних. Це були люди, які залишили батька й матір й кинулися в вир боротьби за свободу й добробут поневоленої Нації. Багато з них склало свої буйні голови в повній свідомості, що вони віддають своє молоде життя за пограні й поругані ворогом права Батьківщини. Багатьом Доля не поталанила, бо вороги були сильніші й... вони опинилися на еміграції, поза межами своєї укоханої України. Опинилися на еміграції з тим, в чому стояли на полі бою: в подраних мундурах вояцьких, але з гордим відчуттям сповненого ними обов'язку. Боротися вони й опинилися на еміграції, не тому, що вони спасали свої «срібні ложки», чи скрині набиті килимами, чи якимись іншими цінностями, які вони хотіли врятувати. То були борці, за якими навіть вороги признали право «Лицарів». І ось уже майже 40 років вони й далі не складають рук в боротьбі. Та оті майже 40 років сильно надщербили здоров'я цих героїв і вони, підтримувані чужими суспільними опіками настільки, що лише не можуть з голоду померти, поволі конають, чекаючи смерті. А що ж на це еміграція? Правда, нам скажуть, що певна частина тих німецьких вояків дістає аж по 40 н. марок на 4 місяці. Так є. А що ж наші КУК, УККА, ЗУАДК, Жіночі організації, вояцькі організації, Церква та ще багато інших? А що ж на те українська політична еміграція? Мільонна українська еміграція! Та якби кождий емігрант раз на рік, без жадної шкоди для себе, дав не одного доляра, а бодай 1/2 доляра, то цим людям Ви заспокоїли б старість, дали їм відчуття, що вони не самітні, що вони таки на правду боролися за свій народ, і той народ на еміграції не забуває про них. про тих, що їх самих вони розбудили в «окраденій Україні». Сьогодні українська еміграція дає щедро на різні «визвольні фонди» з яких люди користають, роз'їзджаючи в самоходах, живучи в добрих приміщеннях і т. д., а чи відомо українській політичній еміграції, що коли захоріє хтось з тих вояків, то, як товариші сами не допоможуть, то чоловік і Богові душу віддасть? А чи відомо, що ось зараз уже більше як півроку Полковник Ген. Штабу лежить розбитий на параліч і ніхто йому не допоможе? А чи відомо, як відомий славний козак Божко не мав грошей, на прожиття, та пішов в ліс і .. повісився?.. І таких прикладів безліч...

До цієї теми ми ще повернемося, але сьогодні звертаємося з гарячим закликком до всієї української еміграції, а перед усім до Преосвященних Ієрархів Церков Українських, до УККА, КУК, ЗУАДК, СЖУ, вояцьких організацій і до всіх кому лежить на серці сповнити свій обов'язок в стосунку до бувших Вояків УНР. Це є Ваш обов'язок! Це є честь Нації!

Головна управа СУВ

Редакція «Комбатанта» звертається з гарячим закликом до всіх учасників Визвольних Змагань, де б, в яких часах, в яких формаціях вони не були, — надсилати до редакції свої спогади про події, в яких вони приймали участь.

Зосібна зараз зайшла потреба в оригінальному навітленні подій під Крутами в 1918 році. Потрібні оригінальні матеріяли від особи, яка безпосередньо приймала участь в операціях під Крутами. З переказами, чи з компіляціями просимо не звертатися, бо то не буде «оригінальним» матеріялом.

Ціна цього примірника «Українського комбатанта» в Німеччині — 1 м. 50 ф., в США — 75 центів, в Австралії — 4 шилінги, в Англії — 3 шилінги, в інших країнах — відповідно курсу долара.

Матеріяли до «Українського комбатанта», листування, замовлення окремих примірників журналу (за попереднім надісланням оплати) та вплачування грошей за одержані без попередньої оплати примірники спрямовувати на таку адресу:

W. Tatarskyj, Neu-Ulm/Donau, Im Starkfeld 18.

Банкове конто:

Sparkasse Neu-Ulm/Donau, "Ukrainische Veteranen". Konto Nr. 1583

Статті окремих авторів, зокрема статті дискусійного характеру — не є вислів думки редакції «Українського комбатанта».